

Kosach, Larisa Petrovna
Камінний господарь.

Title transliterated:
Kaminny hospodar'

[2]24—225

ЗАГАЛЬНА БІБЛЇОТЕКА

ЛЕСЯ УКРАЇНКА
(ЛАРИСА КОСАЧ-КВІТКА)

КАМІННИЙ ГОСПОДАРЬ

ДРАМА

ЛЯЙПЦІҐ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ
ҐОЛОВНІ СКЛАДИ:
BERLIN W 62 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

Досі появилися оці книжки:

1—6а.	**Лепкий Б.**, Начерк історії української літератури (до нападів Татар). І., нове ілюстроване видання.
7.	**Левицький-Нечуй Ів.**, Запорожці.
8.	**Ляфонтен Ж.**, Байки (в 4 образками).
9—11.	**Карпенко-Карий**, Суета, нове видання.
12—14б.	**Крушельницький Антін**, Іван Франко, поезія (Літературні характеристики укр. письменників, І).
15—16.	**Руданський С.**, Співомовки (зі вступ. Лепкого).
17.	**М. Вовчок**, Девять братів і десята сестричка Галя.
18—20.	**Ахеліс Тома, др.**, Начерк соціольоґії.
21.	**Мамін-Сибіряк Д. Н.**, Чутлива совість.
22—23.	**Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть I.
24—25.	**Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть II.
26—27.	**Кміт Юрій**, В затінку й на сонці оповідання.
28—29а.	**Збірник** народніх пісень і дум.
30—33а.	**Чайківський Й.**, Всесв. історія I, стар. віки (з ілюстр.).
34.	**Кіплінґ Р.**, От собі казочки (з двома ілюстр.).
35—36.	**Кіплінґ Р.**, От собі сторійки (з трома ілюстр.).
37.	**Бернзон Б.**, Новоженці, комедія в двох діях.
38—39.	**Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть III.
40.	**Езоп**, Байки.
41—43б.	**Барвінський В.**, Скошений цвіт, повість.
44—47.	**Раковський Ів. др.**, Психольоґія, I.
48.	**Андреєв Л.**, Три оповідання.
49—50.	**Карпенко-Карий**, Хазяїн, комедія.
51.	**М. Вовчок**, Сестра, Козачка, Чумак (оповідання).
52.	**Бєрнзон Б.**, Понад сили, драма.
53—56.	**Чайківський Й.**, Всесвітна історія II, серед. віки.
57—59.	**Ніцше Фр.**, Так мовив Заратустра. Часть IV (кінець).
60.	**М. Вовчок**, Від себе не втечеш (оповідання).
61—62.	**Ібзен Г.**, Будівничий Сольнес, драма.
63—64.	**Гоголь М.**, Тарас Бульба, повість (з ілюстр.).
65.	**Руданський С.**, Цар-соловей, поема-казка.
66.	**Моліер Ж. Б.**, Лікар-шуткар, жарт у 1 дії.
67.	**Котляревський Ів.**, Наталка Полтавка, укр. опера.
68—72.	**Чайківський И.**, Всесвітна історія III, нововічна.
73—74.	**Николишин Д.**, Розладдє, драма.
75.	**М. Вовчок**, Кармелюк, Невільничка (оповідання).
76—77.	**Геновефа**, опов. (з образк.).
78.	**Куліш П.**, Орися, Дівоче серце, Січові гості.
79.	**Кобилянська Ольга**, Некультурна, новеля.
80.	**Кобилянська Ольга**, Valse mélancolique.
81—84.	**Франс Ан.**, На білих скалах, повість.
85—86.	**Толстой, Л.**, Живий труп, драма.
87—91.	**Барвінський О.**, Спомини з мого життя, I.
92.	**Яричевський С.**, Княгиня Любов, драма.
93.	**М. Вовчок**, Сон, Одарка, Чари, Ледащиця.
94—98.	**Лепкий Б.**, Начерк іст. украін. літер., книжка II.
99.	**М. Вовчок**, Інститутка.
100—103.	**Антонович В.**, Коротка історія Козаччини.
104.	**Аверченко**, Гуморески.
105.	**Барвінок Г.**, Русалка.
106—107.	**Лепкий Б.**, М. Шашкевич (Літ. хар. укр. письм. II).
108—110б.	**Куліш П.**, Чорна Рада, повість.
111.	**Толстой Л.**, Полонений на Кавказі, правд. подія.
112—113.	**Берґзон, Ан.**, Вступ до метафизики.
114.	**Франс Анатоль**, Комедія про чоловіка, що оженився з немовою, жарт у 2 актах.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА
(ЛАРИСА КОСАЧ-КВІТКА)

КАМІННИЙ ГОСПОДАРЬ

ДРАМА

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ—ЛЯИПЦІҐ

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Ukrainska Knyharnia
658—660 Main Street
Winnipeg Man.
(Canada)

Українська Накладня
с. з о. п.
BERLIN W 62
Kurfürstenstr. 83

Товариство „Просвіта“
у ЛЬВОВІ
Ринок 10

Printed in Germany

ДІЯЧІ:

Командор дон Ґонзаґо де Мендоза.
Донна Анна.
Дон Жуан *).
Долорес.
Сґанарель—слуга дон Жуана.

Дон Пабло де Альварес Донна Мерседес	батько і мати донни Анни.

Донна Соль.
Донна Консепсьйон—ґрандеса.
Маріквіта—покоївка.
Дуенья донни Анни.
Ґранди, ґрандеси, гости, слуги.

---

*) Тут ужито французької, а не іспанської вимови імення „Жуан“, бо так воно освячено віковою традицією у всесвітній літературі. З тої самої причини ужито італьянської форми слова „донна“. *Л. У.*

I.

Кладовище в Севільї. Пишні мавзолеї, білі постаті смутку, мармор між кіпарисами, багато квітів тропичних, яскравих. Більше краси, ніж туги.—Донна Анна і Долорес. Анна ясно вбрана, з квіткою в косах, вся в золотих сіточках та ланцюжках. Долорес, у глибокій жалобі, стоїть на колінах коло одної могили, убраної свіжими вінками з живих квіток.

Долорес [устає і втирає хустинкою очі].
Ходім, Аніто.
Анна [сідає на скамницю під кіпарисом].
Ні бо ще, Долорес,
тут гарно так.
Долорес [сідає коло Анни].
Невже тобі принадна
могильна ся краса? Тобі, щасливій!
Анна. Щасливій?..
Долорес. Ти-ж без примусу ідеш
за командора?
Анна. Хто-б мене примусив?
Долорес. Ти-ж любиш нареченого свого?
Анна. Хіба того не вартий дон Ґонзаґо?
Долорес. Я не кажу того. Але ти чудно
відповідаєш, Анно, на питання.
Анна. Бо се такі питання незвичайні.

Долорес. Та що-ж тут незвичайного? Ми, Анно,
з тобою подруги що-найвірніші, —
ти можеш все мені казать по правді.
Анна. Спочатку ти мені подай сей приклад.
Ти маєш таємниці. Я не маю.
Долорес. Я? Таємниці?
Анна [сміючись]. Що? Хіба не маєш?
Ні, не спускай очей! Дай, я погляну!
[Заглядає їй в очі і сміється].
Долорес [із слізьми в голосі].
Не муч мене, Аніто!
Анна. Навіть сльози?
Ой, Господи, се пасія правдива!
[Долорес закриває обличчя руками].
Ну, вибач, годі!
[Бере в руки срібний медальйон, що висить у Долорес на чорнім шнурочку на грудях].
Що се в тебе тута
в сім медальйоні? Тут либонь портрети
твоїх покійних батенька й матусі?
[Розкриває медальйона раніше, ніж Долорес устигла спинити її руку].
Хто він такий, сей прехороший лицарь?
Долорес. Мій наречений.
Анна. Я того й не знала,
що ти заручена! Чому-ж ніколи
тебе не бачу з ним?
Долорес. І не побачиш.
Анна. Чи він умер?
Долорес. Ні, він живий.
Анна. Він зрадив?
Долорес. Мене не зрадив він нічим.

Анна [нетерпляче]. Доволі
тих загадок. Не хочеш — не кажи.
Я лізти в душу силоміць не звикла.
[Хоче встати, Долорес удержує її за руку].
Долорес. Сядь, Анно, сядь. Чи ти-ж того не знаєш,
як тяжко зрушити великий камінь?
[Кладе руку до серця].
А в мене-ж тут лежить такий важкий
і дак давно... він витіснив із серця
всі жалі, всі бажання, крім одного.
Ти думаєш, я плакала по мертвій
своїй родині? Ні, моя Аніто,
то камінь видавив із серця сльози...
Анна. То ти давно заручена?
Долорес. Ще зроду.
Нас матері тоді ще заручили,
як я жила у маминій надії.
Анна. Ох, як се нерозумно!
Долорес. Ні, Аніто.
Либонь се воля неба, щоб могла я
його своїм по праву називати,
хоч він мені і не належить.
Анна. Хто він?
Як чудно се, що я його не знаю.
Долорес. Він—дон Жуан.
Анна. Який? Невже отой...
Долорес. Отой! Той самий! А який-же другий
із сотень тисячів усіх Жуанів
так може просто зватись „дон Жуан“,
без прізвиська, без иншої прикмети?
Анна. Тепер я розумію... Тілько як-же?
Його вже скілька літ нема в Севільї...
Таж він баніт?

Долорес. Я бачила його
останній раз, як ми були в Кадіксі,
він жив тоді, ховаючись в печерах...
жив контрабандою... а часом плавав
з піратами... Тоді одна циганка
покинула свій табор і за море
з ним утекла та там десь і пропала,
а він вернувся і привіз в Кадікс
якусь мореску, що струїла брата
для дон Жуана... Потім та мореска
пішла в черниці.

Анна. Се неначе казка.

Долорес. Однак се щира правда.

Анна. А за віщо
його банітувано? Щось я чула,
та невиразно.

Долорес. Він, як ще був пажем,
то за інфанту викликав на герець
одного принця крови.

Анна. Та інфанта
його любила?

Долорес. Так говорять люде,
а я не вірю.

Анна. Чом?

Долорес. Якби любила,
вона-б для нього кинула Мадрід
і королівський двір.

Анна. Чи се-ж так легко?

Долорес. Любові легкого шляху не треба.
Адже толедська рабинівна—віри
зреклась для нього.

Анна. Потім що?

Долорес. Втопилась.

Анна. Ото, який страшний твій наречений!
Ну, правда, смак у нього не найкращий:
циганка, бусурменка і жидіка...
Долорес. Ти забуваєш про інфанту!
Анна. Ну,
з інфантою все невиразна справа!
Долорес. Він, у вигнання їдучи, підмовив
що-найсвятішу абатісу, внуку
самого інквізитора.
Анна. Невже?
Долорес. Ще потім абатіса та держала
таверну для контрабандистів.
Анна [сміється]. Справді,
він не без дотепу, твій дон Жуан!..
А ти неначе горда з того всього, —
рахуєш тих сперечниць мов трофеї,
що лицарь твій здобув десь на турнірі.
Долорес. Я заздрю їм, Аніто, тяжко заздрю!
Чому я не циганка, щоб могла
зректися волі вільної для нього?
Чому я не жидівка? — Я-б стоптала
під ноги віру, щоб йому служити!
Корона — дар малий. Якби я мала
родину, — я-б її не ощадила...
Анна. Долорес, бійся бога!
Долорес. Ох, Аніто,
найбільше заздрю я тій абатісі!
Вона душі рятунок віддала,
вона зреклася раю! [Стискає руки Анні].
Анно! Анно!
Ти не збагнеш сих заздрощів ніколи!
Анна. Я-б їм не заздрила, тобою бувши,

нещасним тим покидькам. Ах, прости,
забула я, — він і тебе-ж покинув!
Долорес. Мене не кидав він і не покине.
Анна. Знов загадки! Та що се ти, Долорес?
Долорес. Ходила й я до нього в ту печеру,
де він ховався...
Анна [з палкою цікавістю].
Ну? і що-ж? кажи!
Долорес. Він був порубаний. Жону алькада
він викрасти хотів. Але алькад
її убив, а дон Жуана зранив...
Анна. Та як-же ти дісталася до нього?
Долорес. Тепер я вже й сама того не тямлю...
То щось було, як гарячковий сон...
Гляділа я його, носила воду
опівночі і рани обмивала,
і гоїла, і вигоїла.
Анна. Що-ж?
Осе і все?
Долорес. Осе і все. Він встав,
а я пішла від нього знов додому.
Анна. Такою-ж, як була?
Долорес. Такою, Анно,
як чиста гостія. І ти не думай,
що я-б йому далася на підмову.
Ніколи в світі!
Анна. Але-ж ти кохаєш
його шалено.
Долорес. Анно, то не шал!
Кохання в мене в серці, наче кров
у чаші таємній святого Ґраля.
Я наречена, і ніхто не може

мене сплямити, навіть дон Жуан.
І він се знає.
Анна. Як?
Долорес. Душею чує.
І він до мене має почуття,
але те почуття — то не кохання,
воно не має назви... На прощання,
він зняв перстеника з руки моєї
і мовив: „Поважана сеньйоріто,
як вам хто докорятиме за мене,
скажіть, що я ваш вірний наречений,
бо з иншою я вже не обміняюсь
обручками, — даю вам слово чести“.
Анна. Коли він се казав, — чи тож не значить,
що він одну тебе кохає справді?
Долорес [сумно хитає головою].
Словами серденька не одурити...
Мене з коханим тілько мрія в'яже.
Такими нареченими, як ми,
пригідно бути в небі райським ду́хам,
а тут — яка пекельна з того мука!
Тобі того не зрозуміти, Анно, —
тобі збуваються всі сни, всі мрії...
Анна. „Всі сни, всі мрії“ — се вже ти занадто!
Долорес. Чому занадто? Що тобі бракує?
Все маєш: вроду, молодість, кохання,
багатство, хутко будеш мати й шану,
належну командоровій дружині!
Анна [засміявшись, устає]
Не бачу тілько, де тут сни і мрії.
Долорес [з блідою усмішкою].
Та їх для тебе мов-би вже й не треба.
[Обидві панни похожають між пам'ятниками].

Анна. Кому-ж таки не треба мрій, Долорес?
У мене є одна — дитяча — мрія...
Либонь вона повстала з тих казок,
що баяла мені малій бабуся, —
я так любила їх...

Долорес. Яка-ж то мрія?

Анна. Ет, так, химери!.. Мариться мені
якась гора стрімка та неприступна,
на тій горі міцний, суворий замок —
немов гніздо орлине... В тому замку
принцеса молода... ніхто не може
до неї доступитися на кручу...
вбиваються і лицарі і коні,
на гору добуваючись, і кров
червоними стрічками обвиває
підгірря...

Долорес. От яка жорстока мрія!

Анна. У мріях все дозволено. А потім...

Долорес [переймає].
...Один щасливий лицарь зліз на гору
і доступив руки і серця панни.
Що-ж, Анно, мрія ся уже справдилась,
бо та принцеса — то, звичайно, ти,
убиті лицарі — то ті панове,
що сватались до тебе нещасливо,
а той щасливий лицарь — дон Ґонзаґо.

Анна [сміється]. Ні, командор мій — то сама гора,
а лицаря щасливого немає
ніде на світі.

Долорес. Се либонь і краще,
бо що-ж ти можеш лицареві дати
у нагороду?

Анна. Шклянку лімонади

для прохолоди! [Уриває. Иншим тоном].
Глянь лишень, Долорес, —
як блимає у сій гробниці світло,
мов заслоняє хто і відслоняє...
Ну, що, як там хто є?
Долорес. То кажани
навкруг лямпади в'ються.
Анна. Я загляну...
[Заглядає крізь ґратчасті двері у гробницю, сіпає Долорес за рукав і показує щось. Пошепки].
Дивись — там злодій! Я кликну сторожу...
[Кидається бігти. В ту хвилину одчиняються двері. Долорес скрикує і мліє].
Дон Жуан [вийшовши з гробниці, до Анни].
Прошу вас, сеньйоріто, не втікайте
і не лякайтесь. Я зовсім не злодій.
[Анна вертається і нахиляється до Долорес].
Долорес [очутившись, стиснула Анні руку].
Він, Анно, він!.. Чи я збожеволіла?
Анна. Ви — дон Жуан?
Дон Жуан [уклоняючись].
До вашої послуги.
Долорес. Як ви могли сюди прибути?
Дон Жуан. Кінно,
а потім пішки.
Долорес. Боже, він жартує!
ви-ж головою важите своєю!
Д. Жуан. Я комплімент осей уперше чую,
що важу я не серцем, завжди повним,
а головою, — в ній-же, сеньйоріто,
хоч, правда, є думки, та тільки легкі.
Анна. А що важкого єсть у вашім серці?

Д. Жуан. О, сеньйоріто, сеє може знати
лиш та, що візьме теє серце в ручку.
Анна. То ваше серце важене не раз.
Д. Жуан. Гадаєте?
Долорес. Ховайтесь! Як хто прийде,
то ви пропали!
Д. Жуан. Як уже тепер,
з очей прекрасних погляди прийнявши,
ще не пропав, то де-ж моя погибель?

[Анна усміхається, Долорес спускає чорний серпанок собі на обличчя і одвертається].

Анна [махає на нього рукою].
Ідіть уже назад в свою домівку!
Д. Жуан. Се тілько рученька жіноча може
так легко посилати у могилу.
Долорес [знов обертається до дон Жуана].
Невже ви мешкаєте в сьому склепі?
Д. Жуан. Як вам сказати? Я тут мав прожити
сей день і ніч — мені не треба більше —
та в сім дворі штивніша етикета,
ніж при дворі кастільськім, отже й там я
нездатен був додержать церемоній,
то де вже тут!
Анна. Куди-ж ви подастеся?
Д. Жуан. Я й сам іще не знаю.
Долорес. Дон Жуане,
тут є тайник під церквою, сховайтесь.
Д. Жуан. Навряд, чи веселіше там, ніж тут.
Долорес. Ви дбаєте все про веселість!
Д. Жуан. Чом-же
про те не дбати?
Анна. Отже якби хто
на маскараду кликав вас — пішли-б ви?

Д. Жуан. З охотою пішов-би.
Анна. То прошу вас.
Сей вечір в нашім домі баль масковий,
у мого батька Пабло де Альварес,
останній баль перед моїм весіллям.
Всі будуть замасковані, крім старших,
мене і нареченого мого.
Д. Жуан [до Долорес].
Ви будете на балі, сеньйоріто?
Долорес. Ви бачите, сеньйоре, — я в жалобі.

[Відходить на-бік].

Д. Жуан [до Анни]. А я жалоби не ношу ніколи,
і з дякою запросини приймаю. [Вклоняється]
Анна. Який костюм ваш буде?
Д. Жуан. Ще не знаю.
Анна. Се шкода. Я-б хотіла вас пізнати.
Д. Жуан. По голосу пізнаєте.
Анна. Ви певні,
що я ваш голос так запам'ятаю?
Д. Жуан. Так от пізнаєте по сьому перстні.

[Показує перстня на своєму мизинці].

Анна. Ви завжді носите його?
Д. Жуан. Так, завжді.
Анна. Ви дуже вірний.
Д. Жуан. Так, я дуже вірний.
Долорес [виходячи з бічної стежки].
Я бачу, Анно, дон Гонзаґо йде.

[Дон Жуан ховається в гробницю. Анна йде назустріч командорові].

Командор [повагом наближається. Він не дуже молодий, поважний і здержаний, з великою гідністю носить свій білий командорський плащ].

Ви тут самі? А де-ж дуеньї ваші?
Анна. Вони зайшли до церкви, бо Долорес
очей не любить зайвих, як буває
на гробі рідних.
Командор [поважно кивнувши головою до Долорес].
Я се розумію.
[До Анни]. А я прийшов до вашої господи,
хотів спитати вас, в яке убрання
ви маєте вдягтись для сього балю.
Анна. У біле. А навіщо вам се знати?
Командор. Дрібниця. Так, маленьке міркування.
Анна. Мене пізнаєте у кожній сукні,
бо маски я не наложу.
Командор. Се добре.
Мені було-б неначе не до мислі,
щоб ви наділи маску.
Анна. А чому-ж ви
про се не мовили ні слова досі?
Командор. Я волі вашої не хтів стісняти.
Долорес. Се чудно слухати, як наречений
боїться положить найменший примус
на ту, що хутко сам-же він прив'яже
ще не такими путами до себе.
Командор. Не я її звяжу, а бог і право.
Не буду я вільніший, ніж вона.
Долорес. Чоловіки не часто так говорять,
а хоч говорять — хто з їх слово держить?
Командор. Тепер я не дивую, сеньйоріто,
що ви не хтіли досі вийти заміж, —
без певности не варто брати шлюбу.
Анна. Чи всі-ж ту певність мають?
Командор. Донно Анно,
коли-б я знав, що ви мене непевні,

або непевен був себе чи вас,
я-б зараз повернув вам ваше слово,
поки не пізно. Бо як буде дано
велику присягу...

Анна. Ох, се аж страшно!

Командор. То не любов, що присяги боїться.
Вам справді страшно?

Анна. Ні, се я жартую.
[До Долорес]. Ну, я-ж тобі казала — він гора.

Командор. Знов жарт якийсь? Веселі ви сьогодні!

Анна. Чому-ж мені веселою не бути,
коли я можу так на вас впевнятись,
як на камінну гору! — адже правда?

Командор [подає Анні руку, щоб вести її, Анна приймає].
Так, донно Анно. Я вам докажу,
що ви не помиляєтесь.
[Ідуть, Долорес трохи позаду їх].

Анна [несподівано голосно до Долорес].
А знаєш,
мені він здався кращим на портреті,
ніж так.
[Долорес, вжахнувшись, мовчки дивиться на неї]

Командор. Хто?

Анна. Наречений Долоріти.

Командор. Хто-ж він такий?

Анна. Се поки що секрет.
Та він сьогодня буде в нас на балі.
[Виходять всі трое].

Сґанарель [слуга дон Жуана. Увіходить, оглядаючись, наближається до гробниці].
А вийдіть, пане!

Д. Жуан [виходить]. Як? То ти вже тута?
Сґанарель. Привіт від донни Соль. Вона не хоче,
щоб ви до неї йшли, боїться слави,
дуенья в неї зла. Вона воліє,
урвавшися як-небудь на часинку,
прийти сюди сама.
Д. Жуан. Уже? Так хутко?
Сґанарель. Вам наче недогода?
Д. Жуан [не слухає]. Роздобудь
мені який костюм для маскаради,
але порядний.
Сґанарель. Звідки-ж ви дізнались,
що донна Соль на маскараді буде
у молодої командора? Значить,
ви хочете її зустріти там
і взять сюди?
Д. Жуан [захоплений иншою думкою].
Кого?
Сґанарель. Та донну Соль!
Кого-ж іще? Хіба ми не для неї
пригналися в Севілью?
Д. Жуан. Я не знаю.
Побачимо.
Сґанарель. А ну-ж — ви розминетесь,
то що я буду тут робити з нею?
Д. Жуан. Нічого. Ти собі в таверну підеш,
вона-ж до чоловіка.
Сґанарель. Ех, мій пане!
Я доказав-би кращого лицарства,
якби то я був пан, а ви — слуга.
[Виходить. Дон-Жуан ховається у мавзолей].

II.

Осередній дворик (patio) в оселі сеньйора Пабло де Альварес, уряжений на маврітанський лад, засажений квітками, кущами і невисокими деревами, оточений будовами з галерією під аркадами, що поширена посередині виступом рундука і ложею (великою нішею); покрівля галерії рівна, з балюстрадою, як орієнтальний дах, і поширена в середній частині тим самим способом, що і галерія внизу; в обидва поверхи галерії ведуть з дворика осібні сходи: широкі і низькі на-діл, високі й узенькі на-гору. Дім і галерія ясно освітлені. В дворику світла нема. На передньому плані дворика— альтанка, оплетена виноградом. Дон Пабло і донна Мерседес, батько й мати Анни, розмовляють з командором у дворику. Вгорі по галерії похожає скілька гостей—ще небагато—з ними донна Анна.

Командор. Дозволите мені сюди просити
прекрасну донну Анну на хвилинку?

Д. Мерседес. Аніто, йди сюди! Тут дон Ґонзаґо!

Анна [перехиляється через балюстраду і заглядає вниз].
А вам сюди не ласка завітати?
Ах, правда, не горі на-гору йти!
[Збігає, сміючись, прудко в-діл].

Д. Мерседес. Ти, Анно, надто голосно смієшся.

Д. Пабло. І жарти сі мені не до сподоби.
Ти мусиш пам'ятати...

Командор. Не сваріте
моєї нареченої за теє,
щоб близький шлюб її не засмутив.
Я звик до жартів донни Анни.
Д. Мерседес. Пабло,
нам слід піти на-гору гості бавить.
Командор. Прошу лишитись трошки. В нас в Кастільї
не звичай нареченим бути вдвох.
Та я не забарю вас. Донно Анно,
прошу прийняти сю малу ознаку
великої пошани і любови.

[Виймає з-під плаща коштовний перловий убір для голови і склоняється перед Анною].

Д. Мерседес. Що за чудові перли!
Д. Пабло. Командоре,
чи не занадто дорогий дарунок?
Командор. Для донни Анни?!
Анна. От ви за-для чого
мене питали вранці про убрання!
Командор. Боюсь, я може не зумів добрати...
Але я думав, що як біле вбрання,
то білі перли саме...
Анна. Дон Ґонзаґо,
ви хочете зовсім не мати вад,
а се вже й негаразд,—се пригнітає.
Д. Мерседес [нишком, сіпнувши Анну].
Аніто, схаменись! Ти-ж хоч подякуй!

[Анна мовчки вклоняється командорові глибоким церемоніяльним поклоном].

Командор [здіймає убір над її головою].
Дозвольте, щоб я сам поклав сі перли

на гордовиту сю голівку, вперше
похилену передо мною низько.

Анна [раптом випростується].
Хіба инакше ви-б не досягли?

Командор [наложивши на неї убір].
Як бачите, досяг.

[Дворик сповняється юрбою маскованих і немаскованих, розмаїто убраних гостей, — одні зійшли з горішньої галерії, а другі увійшли з надвірньої брами. Межи тими, що надійшли з брами, одна маска в чорному, широкому, дуже фалдистому доміно, обличчя їй щільно закрите маскою].

Голоси в юрбі гостей [що зійшли з галерії]
Де наш господарь?
Де господині?

Д. Пабло. Ось ми, любі гості.

Д. Мерседес [до новоприбулих].
Таке рясне, блискуче гроно гостей
красить наш дім.

Підстаркувата гостя [з новоприбулих до другої, давнішої, нишком].
Либонь вже зрахувала
і скілько нас, і скілько ми коштуєм!..

Гостя друга [так само, до попередньої].
О, вже-ж, Мерсéдес на рахунки бистра,
лиш на гостинність повільніша трохи...

Гостя панночка [до Анни, вітаючись].
Аніто, як-же ти препишно вбрана!
[Тихше]. А тільки в білому ти за-бліда.

Анна. О, се нічого, се тепера мода. [Ще тихше].
Як хочеш, я білил тобі позичу,
бо в тебе навіть і чоло червоне.

Панночка. Не треба, дякую.

[Одвертається, відступивши, і поправляє маску й волосся, щоб закрити лоба].

Молода пані [нишком до другої, показуючи очима на Анну].

Який убір!

Друга молода пані [іронично].

Та тілько-ж і потіхи! Бідна Анна!..

Старий гість [до д. Пабло].

А що, дон Пабло? вже тепер нарешті
покличе вас король до свого двору.
Такого зятя тесть...

Д. Пабло. Його величність
не по зятях, а по заслузі цінить.

Старий гість. На жаль, оцінки часом довго ждати.

Д. Пабло. Чи довго, ви сами зазнали ліпше.

[Повертається до иншого].

Ви, графе? Як я радий! Честь яка!

[Господарь, господині, командор і гості йдуть у дім долішнім входом. Маска „Чорне доміно“ лишається в дворику, незамітно відступивши в тінь від кущів. Незабаром Анна з молодшими дамами з'являється на горішньому рундуці.—Слуги розносять лімонаду ти инші холодощі].

Дон Жуан [замаскований, у мавританському костюмі, з гітарою, входить з брами на дворик, стає проти рундука і по короткій прелюдії, співає].

У моїй країні рідній
єсть одна гора з кришталю,
на горі тій, на шпилечку
сяє замок з діамантів.
Лихо моє, Анно!
І росте посеред замку
квітка, в пуп'янку закрита,

на пелюсточках у неї
не роса, а тверді перли.
Лихо моє, Анно!
І на гору кришталеву
ні стежок нема, ні сходів,
в діамантовому замку
ані брами, ані вікон.
Лихо моє, Анно!
Та комусь не треба стежки,
ані сходів, ані брами,
з неба він злетить до квітки,
бо кохання має крила.
Щастя моє, Анно!

[Під час співу „Чорне доміно“ трохи виступає з кущів і прислухається, під кінець ховається].

Командор [виходить на горішній рундук під кінець співу].
Які се тута співи, донно Анно?
Анна. Які? Не знаю, певно мавританські.
Командор. Я не про те питаю.
Анна. А про що-ж?

[Не ждучи відповіді, бере у слуги шклянку лімонади і спускається до дон Жуана].

Анна [до д. Жуана, подаючи лімонаду].
Бажаєте прохолодитись, може?
Д. Жуан. Спасибі, не вживаю холодощів.

[Анна кидає шклянку в кущі].

Командор [надходить слідом за Анною].
Вам до сподоби пісня, донно Анно?
Анна. А вам?
Командор. Мені зовсім не до сподоби.
Д. Жуан. Я вам не догодив, сеньйоре? Шкода.

Я думав, що зарученим то саме
і слід почути пісню про кохання.
Командор. В тій вашій пісні приспів недоречний.
Д. Жуан. На жаль його не міг я проминути—
так вимагає мавританський стиль.
Анна. Ви до костюму добірали пісню?

[З брами увіходить гурт молодіжі, паничів; побачивши Анну, молодіж оточує її].

Голоси з гурту.
О, донно Анно! донно Анно, просим,
з'явіть нам ласку! Се-ж останній вечір
дівочої незвязаної волі!
Анна. Мої панове, в чім бажання ваше?
Один лицарь. Ми просимо, щоб ви сами вказали,
хто має вам служить в которім танці.
Анна. Щоб я сама просила?..
Другий лицарь. Не просити,
наказувати маєте! Ми будем
рабами вашими в сей вечір!
Анна. Добре,
що хоч не довше, бо вже я не знаю,
що-б вам на те сказали ваші дами.
Чи може вас від їх рятують маски?
Третій лицарь [скидаючи маску].
Всі зорі бліднуть перед сонцем!
Анна. Дійсно,
сей комплімент не потрібує маски,
бо він доволі вже поважний віком.

[Лицарь знов надіває маску і відступає в гурт].

Анна [до молодіжі].
Що-ж, станьте в ряд, я буду призначати.

[Всі стають в ряд, і дон Жуан між ними].

Командор [тихо до Анни].
Чи се такий в Севільї звичай?
Анна. Так.
Командор. Чи й я повинен стати?
Анна. Ні.
[Командор відходить]
Панове,
Ви вже готові? [До д. Жуана]. Як-же ви, поклонче
змінливої планети, стали в ряд?
Хіба вам звичай дозволяє танці?
Д. Жуан. Для надзвичайної зламаю звичай.
Анна. За се я вам даю танець найперший.

[Д. Жуан вклоняється по-східньому; прикладає правицю до серця, до уст і до чола, потім складає руки навхрест на грудях і схиляє голову. При тих рухах поблискує золотий перстень на мизинці].

Д. Жуан. Один?
Анна. Один. Вам другого не буде.
[До молодіжі].
Я вас, панове, позначу рукою,
хай всяк свою чергу запам'ятає.

[Швидко вказує рукою на кождого панича по черзі, один панич зостається непозначеним].

Панич. А я-ж? А я? Мені яка черга?
Один з гурту. Остання, очевидно.
[Сміх. Панич стоїть збентежений].
Анна [до панича]. Мій сеньйоре,
я мусульманину дала найпершу,
бо він останнім буде в царстві божім,
ви-ж, я в тім певна, добрий католик,
і вам не страшно буть останнім тута.
Панич. Се в перший раз, що я-б хотів буть мавром!

Д. Жуан. Е, не в чергу попав ваш комплімент,
либонь судився вам душі рятунок!

Анна [плеще в долоні].
Мої піддані! годі! Час до танцю!

[Перша рушає нагору, за нею молодь.—З горішнього поверху чутно грім музики. Починаються танці, що розпросторюються на горішній рундук і галерію. Донна Анна йде в першій парі з дон Жуаном, потім її переймають инші паничі по черзі. Командор стоїть на розі ніші, прихилившись до виступу стіни, і дивиться на танці. „Чорне доміно" зорить з-долу і непомітно для себе виходить на освітлене місце перед рундуком. Дон Жуан, скінчивши танець, схиляється на балюстраду, завважає „Чорне доміно" і зіходить у-діл, воно тим часом поспішно ховається в тінь].

Маска-Соняшник [входить з боку, переймає дон Жуана і хапає його за руку].
Ти дон Жуан! я знаю!

Д. Жуан. Я хотів-би
тебе так добре знати, гарна маско.

Маска-Соняшник.
Ти знаєш! Не вдавай! Я—донна Соль!

[Зриває з себе маску].

Д. Жуан. Пробачте. В соняшнику справді трудно
пізнати сонце.

Донна Соль. Ти смієшся з мене?
Тобі ще мало глуму?

Д. Жуан. Де? Якого?

Д. Соль [понуро].
Я тілько що була на кладовищі.

Д. Жуан. Вас бачив хто?

Д. Соль. Сього ще бракувало!
Ніхто, запевне.

Д. Жуан. Ну, то в чім-же діло?
Хіба зустрітися на маскараді
не веселіше, ніж на кладовищі?
Д. Соль [сягає рукою за пояс].
О! я забула взяти свій кинджал!
Д. Жуан [вклоняючись, подає їй свій стилет].
Прошу, сеньйоро.
Д. Соль [відштовхує його руку]. Геть!
Д. Жуан [ховає стилет]. Непослідовно.
Що-ж вам бажано, прехороша пані?
Д. Соль. Не знаєте?
Д. Жуан. Ні, далебі, не знаю.
Д. Соль. Ви пам'ятаєте, що ви писали?
Д. Жуан. Я вам писав: „Покиньте чоловіка,
як він вам осоружний, і втікайте“.
Д. Соль. З ким?
Д. Жуан. А конечне треба з кимсь?
Хоч і зо мною. Можу вас провести.
Д. Соль. Куди?
Д. Жуан. В Кадікс.
Д. Соль. Навіщо?
Д. Жуан. Як—навіщо?
Хіба на волю вирватись то мало?
Д. Соль. То ви мене просили на стрівання,
щоб се сказати?
Д. Жуан. А для чого ви
на те стрівання йшли? Чи ви хотіли
підсолодити трохи гірку страву
подружніх обов'язків? Вибачайте,
я солодощів готувать не вчився.
Д. Соль [подається до сходів на рундук].
Ви ще мені заплатите за се!

„Чорне доміно“ [виходячи на світло і переймаючи д. Соль. Ненатурально зміненим голосом].

Твій муж тобі дозволить плату взяти?

[Д. Соль миттю вибігає геть за браму. „Чорне доміно“ хоче сховатись у тінь, дон Жуан заступає йому дорогу]

Д. Жуан. Ти хто, жалобна маско?

„Чорне доміно“. Тінь твоя.

[Спритно втікає від д. Жуана, ховаючись по-за кущами, забігає в альтанку і там прищулюється, Д. Жуан, втерявши „Чорне доміно“ з очей, подається в инший бік, шукаючи його. На горішньому рундуці донна Анна танцює сегідільї].

Один лицарь [коли Анна скінчила танець].

Осе-ж ви танцювали, донно Анно,
по наших всіх серцях.

Анна. Невже? Здавалось
мені, що я танцюю по помості.
Чи се у вас такі тверді серця?

Другий лицарь [підходить до Анни і вклоняється, запрошуючи до танцю].

Тепер моя черга.

Анна [складає долоні]. Сеньйоре, пробі!

Другий лицарь. Я підожду. Але черга за мною?

Анна. Звичайне. [Встає і, замішавшись межи гостями, зникає, потім з'являється в дворику, вийшовши долішніми сходами. Донна Анна надходить до альтанки, „Чорне доміно“ вибігає звідти швидко, але без шелесту, і ховається в кущах. Анна падає в знесиллі на широкий ослін в альтанці].

Дон Жуан [наближається до неї].

Се ви тут? Вибачайте, вам недобре?

Анна [сіла рівніше].

Ні, просто втомлена.

Д. Жуан. Іти на гору?
Анна. Як?.. А!.. Між иншим, я найбільш втомилась
від безконечних дотепів сей вечір.
Д. Жуан. Я в думці мав не дотеп.
Анна. Що-ж инакше?
Д. Жуан. Я думав: що могло примусить вас
нагірної в'язниці домагатись?
Анна. В'язниці? Я гадаю, просто замку,
а замки завжди на горі стоять,
бо так величніше і неприступніш.
Д. Жуан. Я дуже поважаю неприступність,
як їй підвалиною не каміння,
а щось живе.
Анна. Стояти на живому
ніщо не може, бо схибнеться хутко.
Для гордої і владної душі
життя і воля—на горі високій.
Д. Жуан. Ні, донно Анно, там немає волі.
З нагірного шпиля людині видко
просторі вільні, та вона сама
прикована до площинки малої,
бо леда крок—і зірветься в безодню.
Анна [в задумі].
То де-ж є в світі тая справжня воля?..
Невже вона в такім житті, як ваше?
Адже між людьми ви, мов дикий звір
межи мисливцями на полюванні,
лиш маска вас боронить.
Д. Жуан. Полювання
взаємне межи нами. Що-ж до маски—
се тілько хитрощі мисливські. Зараз
її не буде. [Скидає маску і сідає коло Анни]

Вірте, донно Анно:
той тілько вільний від громадських пут,
кого громада кине геть від себе,
а я її до того сам примусив.
Ви бачили такого, хто, йдучи
за щирим голосом свойого серця,
ніколи-б не питав: „що скажуть люде?“
Дивіться,— я такий. І тим сей світ
не був мені темницею ніколи.
Легенькою фелюкою злітав я
простор морей, як перелітна птиця,
пізнав красу далеких берегів
і краю ще незнаного принаду.
При світлі волі всі краї хороші,
всі води гідні відбивати небо,
усі гаї подібні до Едему!

Анна [стиха]. Так... се життя!

[Павза. На-горі знов музика й танці].

Д. Жуан. Як дивно! знов музика...

Анна. Що-ж дивного?

Д. Жуан. Чому, коли вмірає
старе і горем бите, всі ридають?
А тут—ховають волю молоду,
і всі танцюють...

Анна. Але й ви, сеньйоре,
теж танцювали.

Д. Жуан. О, якби ви знали,
що думав я тоді!

Анна. А що?

Д. Жуан. Я думав:
„Коли-б, не випускаючи з обіймів,
її помчати просто на коня,
та й до Кадіксу!“

Анна [встає]. Чи не забагато
ви дозволяєте собі, сеньйоре?
Д. Жуан. Ох, донно Анно, та невже потрібні
і вам оті мізерні огорожі,
що ніби-то обороняти мають
жіночу гідність? Я-ж бо силоміць
не посягну на вашу честь, не бійтесь.
Жінкам не тим страшний я.
Анна [знов сідає]. Дон Жуане,
я не боюся вас.
Д. Жуан. Я вперве чую
такі слова з жіночих уст! Чи може
ви тим собі додаєте одваги?
Анна. Одвага ще не зрадила мене
в житті ні разу...
Д. Жуан Ви й тепер в ній певні?
Анна. Чому-ж би ні?
Д. Жуан. Скажіть мені по правді,
чи ви зазнали волі хоч на мить?
Анна. У сні.
Д. Жуан. І в мрії?
Анна. Так, і в мрії теж.
Д. Жуан. То що-ж вам не дає ту горду мрію
життям зробити? Тільки за поріг
переступіть—і цілий світ широкий
одкриється для вас! Я вам готовий
і в щасті і в нещасті помагати,
хоч-би від мене серце ви замкнули.
Для мене найдорожче—врятувати
ваш гордий, вільний дух! О донно Анно,
я вас шукав так довго!
Анна. Ви шукали?
Та ви-ж мене зовсім не знали досі!

Д. Жуан. Не знав я тілько вашого імення,
не знав обличчя, але я шукав
у кожному жіночому обличчі
хоч відблиска того ясного сяйва,
що промініє в ваших гордих очіх.
Коли ми двоє різно розійдемось,
то в божім творнві немає глузду!
Анна. Стривайте. Не тьмаріть мені думок
речами запальними. Не бракує
мені одваги йти в широкий світ.
Д. Жуан [встає і простягає їй руку].
Ходім!
Анна. Ще ні. Одваги тут не досить.
Д. Жуан. Та що-ж вас не пускає? Сії перли?
Чи та обручка, може?
Анна. Се? Найменше!

[Здіймає перловий убір з голови і кладе на ослоні, а обручку, знявши, держить на простягненій долоні].

Ось покладіть сюди і ваш перстеник.
Д. Жуан. Нащо він вам?
Анна. Не бійтесь, не надіну.
В Ґвадалквівір я хочу їх закинуть,
як будемо переїздити міст.
Д. Жуан. Ні, сього перстня я не можу дати.
Просіть, що хочете...
Анна. Просити вас
я не збіралась ні про що. Я хтіла
лиш перевірити, чи справді є
на світі хоч одна людина вільна,
чи то все тілько „маврітанський стиль“,
і ви сами за ту хвалену волю
не віддасте й тоненької каблучки.

Д. Жуан. Я все життя віддам!
Анна [знов простягає руку].
Обручку!
Д. Жуан. Анно!
Обручка та не є любови знак.
Анна. А що-ж? кільце з кайданів? Дон Жуане,
і вам не сором в тому признаватись?
Д. Жуан. Я слово чести дав її носити.
Анна. Ах, слово чести? [Встає]. Дякую, сеньйоре,
що ви мені те слово нагадали.
[Надіває знов убір і свою обручку і хоче відійти].
Д. Жуан [падає на коліна].
Я вас благаю, донно Анно!
Анна [з гнівним рухом]. Годі!
Доволі вже комедії! Вставайте!
[Обертається і бачить командора, що наближаєть-ся від дому до альтанки].
Прошу вас, дон Ґонзаґо, проведіть
мене нагору знову.
Командор. Донно Анно,
скажіть мені того сеньйора йменння.
Анна. Той лицарь—наречений Долоріти.
Инакше він не сміє називатись.
Д. Жуан. У мене єсть імення—дон Жуан.
Се йменння всій Іспанії відоме!
Командор. Ви той баніт, кого король позбавив
і чести й привілеїв? Як ви сміли
в сей чесний дім з'явитись?
Д. Жуан. Привілеї
король дає, король і взяти може.
А честь моя так само, як і шпага,
мені належать—їх ніхто не зломить!
Чи хочете попробувати може?

[Вихоплює шпагу і стає в позицію до поєдинку].

Командор [закладає руки навхрест].
З банітами ставать до поєдинку
не личить командорові. [До Анни]. Ходім.

[Бере Анну під руку і рушає, обернувшись плечима до дон Жуана. Дон Жуан кидається за командором у слід і хоче проткнути його шпагою. З тіні виринає „Чорне Доміно" і хапає дон Жуана за руку обома руками].

Чорне доміно [незміненим голосом, так, що можна пізнати Долорес].
Немає чести нападати ззаду!

[Анна оглядається. Д Жуан і Долорес вибігають за браму].

Командор. Не оглядайтесь.
Анна. Вже нема нікого.
Командор [випускає Аннину руку і зміняє спокійний тон на грізний].
Він як сюди дістався, донно Анно?
Анна. Кажу-ж вам, як Долорес наречений.
Командор. Чого-ж було стояти на колінах?
Анна. Кому?
Командор. Та вже-ж йому тут перед вами!
Анна. Не навпаки? Ну, то про що-ж розмова?
Командор. І ви могли дозволити..
Анна. Мій боже!
Хто-ж дозволу на сії речі просить?
Се може та кастільська етикета
наказує звертатися до дами:
„Дозвольте, пані, стати на коліна".
У нас за сеє кожна осміяла-б.
Командор. Як ви привикли все збувати сміхом!
Анна. Та змилуйтесь! якби я кожен раз,
відкоша даючи, лила ще сльози,

то в мене-б очі вилиняли досі!
Невже-б вам справді так сього хотілось?
Вам дивно се, що я за ним у слід
не простягаю рук, не плачу гірко,
не сповідаюся тут перед вами
в злочинному коханні, що мов буря
налинуло на серце безборонне?
Була-б я, мов Ізольда в тім романі,
та шкода, я до того не в настрою,—
як раз охоту маю до фанданґа!
О!—чую, саме грають... la-la-la!..
Ходімо, дон Ґонзаґо! Я полину,
як біла хвиля, у хибкий танець,
а ви спокійно станете, мов камінь.
Бо знає камінь, що танок свавільний
скінчить навіки хвиля—коло нього.

[Командор веде Анну по-під руку нагору, де танцюють].

III.

Печера на березі моря в околиці Кадікса. Дон Жуан сидить на камені і точить свою шпагу. Сґанарель стоїть коло нього.

Сґанарель. Навіщо ви все точите ту шпагу?
Д. Жуан. Так, звичка.
Сґанарель. Ви-ж тепер на поєдинки
вже не виходите.
Д. Жуан. Не маю з ким.
Сґанарель. Хіба людей не стало?
Д. Жуан. Всі ті люде
неварті сеї шпаги.
Сґанарель. Може й шпага
когось неварта?
Д. Жуан [грізно]. Ти!!
Сґанарель. Пробачте, пане,
то жарт безглуздий. Я вже й сам не тямлю,
де в мене тії дурощі беруться, —
от наче щось сіпне!
Д. Жуан. Іди! не застуй!

[Сґанарель, посміхнувшись, виходить. Дон Жуан далі точить шпагу].

Д Жуан. Ет, знову пощербив! Геть, на зламання!
[Кидає шпагу].

Сґанарель [вбігає швидко і нишком].
Мій пане, утікаймо!
Д. Жуан. Ще чого?
Сґанарель. Нас викрито. Я бачив, недалечко
чернець якийсь блукає.
Д. Жуан. Ну, то що?
Сґанарель. Се шпиг від інквізиції напевне,
а може й кат з отруєним стилетом.
Д. Жуан. Шпигів я не боюся, звик до їх,
а шпага в мене довша від стилета.
Веди ченця, коротша буде справа.
Скажи йому, що сповіді бажає
всесвітній грішник дон Жуан.
Сґанарель. Гаразд.
Ви не дитина, я при вас не нянька.

[Виходить і незабаром приводить в печеру ченця, невисокого на зріст, тонкого, в одежі „невидимок“ — в чорній відлозі [каптурі], що закриває все обличчя, тільки для очей у ній прорізані дірки].

Д. Жуан [встає назустріч із шпагою в руках].
Мій оче, або може краще—брате,
чому завдячую такі святиї
одвідини?

[Чернець робить рукою знак, щоб Сґанарель вийшов].

Ти вийди, Сґанарелю.

[Бачучи, що Сґанарель не спішиться, пошепки до нього].

Поглянь, в ченця рука жіноча.
Сґанарель. Щоб їх!

[Махнувши рукою, виходить. Д. Жуан кладе шпагу на камінь.— З-під одкинутої відлоги раптом виступає обличчя Долорес].

Д. Жуан. Долорес?! Ви? і знов у сій печері...
Долорес. Я знов прийшла порятувати вас.
Д. Жуан. Порятувати? Хто-ж се вам сказав,
що ніби то мені рятунку треба?
Долорес. Сама я знала се.
Д. Жуан. Я-ж не слабий,
як бачите,—веселий, вільний, дужий.
Долорес. Ви хочете, щоб вам здавалось так.
Д. Жуан [на мить замислюється, але хутко підводить голову різким упертим рухом].
Я бачу, сеньйоріто, ваша одіж
настроїла вас на чернечий лад.
Але я вам не буду сповідатись, —
мої гріхи не для панянських слухів.
[Долорес мовчки виймає два сувої пергаменту і подає їх дон Жуанові].
Ні, вибачте, Долорес! Я не хтів
зневажить вас, мені було-б се прикро.
Що ви мені принесли?
Долорес. Прочитайте.
Д. Жуан [швидко переглядає пергаменти].
Декрет від короля... і папська булла...
Мені прощаються усі злочини
і всі гріхи... Чому? З якої речі?
І як до вас дістались ці папери?
Долорес [спустивши очі].
Ви не догадуєтесь?
Д. Жуан. О, Долорес!
Я розумію. Знов ви наложили
на мене довг якийсь. Та вам відомо,
що я привик свої довги платити.
Долорес.
Я не прийшла сюди з вас плату править.

Д. Жуан. Я вірю вам. Але я не банкрот.
Колись я вам заставу дав — обручку,
тепер готовий виплатить весь довг.
Уже-ж я не баніт, а ґранд іспанський,
і вам не сором буде стать до шлюбу
зо мною.
Долорес [із стогоном]. Боже! Діво пресвятая!
Я сподівалася, що сеє буде...
але щоб так мою останню мрію
я мусіла ховати...
[Голос її перехоплює спазма стриманих сліз].
Д. Жуан. Я вразив вас?
Та чим, Долорес?
Долорес. Ви не зрозуміли?
Гадаєте, що як іспанський ґранд
дочці гідальґа кине шлюбний перстень,
немов гаман з червінцями лихв'ярці,
то в ній повинно серце розцвісти,
а не облитись крів'ю?
Д. Жуан. Ні, Долорес,
і ви-ж мене повинні зрозуміти, —
ніякій дівчині, ніякій жінці
не був я досі винен зроду!
Долорес. Справді?
Ви, дон Жуан, нічим не завинили
проти жіноцтва?
Д. Жуан. Ні. Нічим, ніколи.
Я кожен раз давав їм теє все,
що лиш вони могли змістити: мрію,
коротку хвилю щастя і порив,
а більшого з них жадна не зміщала,
та иншій і того було над міру.

Долорес. А ви сами могли змістити більше?
[Павза]. Платити вам не прийдеться сей раз.
Візьміть назад сю золоту „заставу“.
[Хоче зняти з своєї правиці обручку].

Д. Жуан [вдержує її руку].
Ні, то належить вам з святого права.

Долорес. Я вже сама до себе не належу.
Вже й се видиме тіло не моє,
сама душа у сьому тілі—дим
жертовного кадила, що згорає
за вашу душу перед богом...

Д. Жуан. Що се?
Я ваших слів не можу зрозуміти.
Ви, мов заколота крівава жертва,
такі в вас очі... Сей декрет, ся булла...
Ви як їх здобули? Я вас благаю,
скажіть мені!

Долорес. Навіщо вам те знати?

Д. Жуан. Ще може я зречуся тих дарів.

Долорес. Ви їх зректись не можете, я знаю.
А як вони здобуті—все одно.
Не перший раз за вас загине жінка,
якби-ж то хоч останній!

Д. Жуан. Ні, скажіть.
Коли не скажете, я можу здумать,
що спосіб добування був ганебний,
бо чесний покриву не потребує.

Долорес.
„Ганебний“... „чесний“... як тепер далеко
від мене сі слова... Що-ж, я скажу:
я за декрет сей тілом заплатила.

Д. Жуан. Як?..

Долорес. Я не можу довше пояснити.
Ви знаєте всі норови двірські,—
там платиться за все, коли не злотом,
то...
Д. Жуан. Боже! Як-же страшно се, Долорес!
Долорес. Вам страшно? Я сього не сподівалась.
Д. Жуан. А вам?
Долорес. Я вже нічого не боюся.
Чого мені жахатися про тіло,
коли не побоялась я і душу
віддати, щоб за буллу заплатити?
Д. Жуан. Та хто-ж душею платить?
Долорес. Всі жінки,
коли вони кохають. Я щаслива,
що я душею викупляю душу,
не кожна жінка має сеє щастя.
Святий отець вам душу визволяє
від кар пекельних через те, що я
взяла на себе каяття довічне
за ваші всі гріхи. В манастирі
з уставом найсуворішим я буду
черницею. Обітницю мовчання,
і посту, й бичування дам я богу.
Зректися маю я всього, Жуане,
і навіть—мрій і спогадів про вас!
Лиш пам'ятать про вашу душу буду,
а власну душу занедбаю. Піде
моя душа за вас на вічні муки.
Прощайте.

[Д. Жуан стоїть мовчки, приголомшений. Долорес рушає, але зараз зупиняється].

Ні, ще раз! Останній раз
я подивлюся ще на сії очі!

Бо вже-ж вони мені світить не будуть
в могильній тьмі того, що буде зватись
моїм життям... Візьміте ваш портрет.
[Здіймає з себе медальйон і кладе на камінь].
Я маю пам'ятать про вашу душу,
більш ні про що.

Д. Жуан. Але якби я вам
сказав, що мить єдина щастя з вами
тут, на землі, дорожча за-для мене,
ніж вічний рай без вас на небесах?

Долорес [екстатично, як мучениця на тортурах].
Я не прошу мене не спокушати!
Сей пів-обман... коли-б він міг до краю
це серце сторожкеє одурити!
Святая Діво! дай мені принести
за нього й сюю жертву!.. О, Жуане,
кажіть мені, кажіть слова кохання!
не бійтеся, щоб я їх прийняла.
Ось вам обручка ваша.
[Здіймає і хоче подати дон Жуанові обручку, але рука знесилено опадає, обручка котиться додолу].

Д. Жуан [підіймає обручку і надіває знов на руку Долорес]. Ні, ніколи
я не візьму її. Носіть її,
або Мадонні дайте на офіру,
як хочете. На сю обручку можна
дивитися черниці. Ся обручка
не збудить грішних спогадів.

Долорес [тихо]. Се правда.

Д. Жуан. А вашої я не віддам нікому
до віку.

Долорес. Нащо вам її носити?

Д. Жуан. Душа свої потреби має й звички,
так само, як і тіло. Я хотів-би,
щоб ви без зайвих слів се зрозуміли.
Долорес. Пора вже йти мені... Я вам прощаю
за все, що ви...
Д. Жуан. Спиніться! Не тьмаріть
ясного спогаду про сю хвилину!
За що прощати? Я-ж тепера бачу,
що я і вам не завинив нічого.
Адже ви через мене досягли
високого, пречистого верхівля!
Невже мене за се прощати треба?
О ні, либонь ви в слові помилились!
У серці сторожкім такеє слово
вродитись не могло. Вам непотрібні
такі слова, коли ви стали вище
від ганьби й чести. Правда-ж так, Долорес?
Долорес. Здається, слів ніяких більш не треба.
[Хоче йти].
Д. Жуан. Стривайте ще, Долорес... Ви в Мадріді
одвідали сеньйору де Мендоза?
Долорес [спиняється].
Ви... ви мене питаєте про неї?
Дон Жуан. Я бачу, рано вам ще в манастир.
Долорес [перемагає себе].
Я бачила її.
Д. Жуан. Вона щаслива?
Долорес. Здається, я щасливіша від неї.
Д. Жуан. Вона про мене не забула?
Долорес. Ні.
Д. Жуан. По чім ви знаєте?
Долорес. Я серцем чую.

Д. Жуан. Се все, що хтів я знати.
Долорес. Я вже йду
Д. Жуан. Ви не питаєте мене, навіщо
мені се треба знати?
Долорес. Не питаю.
Д. Жуан. І вам не тяжко се?
Долорес. Я не шукала
ніколи стежки легкої. Прощайте.
Д. Жуан. Прощайте. Я ніколи вас не зражу.

[Долорес закриває раптом обличчя відлогою і виходить з печери, не оглядаючись.— Сґанарель увіходить і докірливо дивиться на дон Жуана].

Д. Жуан [скоріш до себе, ніж до слуги].
Яку я гарну вигартував душу!
Сґанарель. Чию? Свою?
Д. Жуан. Ущипливе питання,
хоч несвідоме!
Сґанарель. Думаєте, пане?
Д. Жуан. А ти що думаєш?
Сґанарель. Що я видав вас
ковадлом і клевцем, а ще ніколи
не бачив ковалем.
Д. Жуан. То ще побачиш.
Сґанарель. Шкода! пропало вже.
Д. Жуан.. Що? Де пропало?
Сґанарель. Пішла в черниці ваша доля, пане.
Д. Жуан. То ти підслухував?
Сґанарель. А ви й не знали?
Хто має слуги, той повинен ѕвикнуть,
що має по всяк час конфесьйонал.
Д. Жуан. Але, щоб так нахабно признаватись!..
Сґанарель. То треба буть слугою дон Жуана.
Мій пан відомий щирістю своєю.

Д. Жуан. Ну, не плещи!.. То тінь моя пішла,
зовсім не доля. Доля жде в Мадріді.
Сідлай лиш коней. Ми тепер поїдем
ту долю добувати. Швидче! Миттю!

[Сґанарель виходить. Д. Жуан бере шпагу до рук і проводить рукою по лезі, пробуючи її гострість, при тому всміхається].

IV.

Оселя командорова в Мадріді. Опочивальня донни Анни, велика, пишно, але в темних тонах убрана кімната. Високі, вузькі вікна з балконами сягають сливе до підлоги, жалюзі на їх закриті.—Донна Анна в сивій з чорним півжалобній сукні сидить при столику, перебірає в скринці коштовні покраси і приміряє їх до себе, дивлячись у свічадо.

Командор [увіходить].
Чого се ви вбіраєтесь?

Анна. На завтра
покраси вибіраю. Завтра хочу
піти на бій биків.

Командор. У півжалобі?!

Анна [з досадою відсуває покраси].
Ох, ті жалоби! і коли їм край?

Командор [спокійно].
Ся має вісім день іще тривати.
По дядькові вона не дуже довга.

Анна. Найцікавіше те, що я і в вічі
не бачила ніколи того дядька.

Командор. То справи не зміняє. Ви тепер
належите до дому де Мендозів,
тож вам годитьси шанувати пам'ять
всіх свояків.

Анна. Продовж їм, боже, віку!
Бо се тепер по дядькові жалоба,
а то була по тітці, перед нею-ж—
коли-б не помилитись!—брат у третіх,
чи небіж у четвертих нам помер...
Командор. На кого ви розсердились?
Анна. Я тілько
хотіла пригадати, скілько днів
я не була в жалобі з того часу
як з вами одружилась.
Командор. Цілий місяць.
Анна [іронично].
Ах, цілий місяць? Се багато, справді?
Командор. Не розумію вашої досади.
Невже таки для марної розваги
ладні ви занедбати всі почесні
звичаї давні?
Анна [встає]. Що се за слова?
Я не додержую звичаїв чесних?
Коли я що ганебного вчинила?
Командор. Про щось ганебне й мови буть не може,
але для нас і збочення найменше
було-б ступнем до прірви. Не забудьте,
що командорський плащ мені дістався
не просьбами, не грішми, не насильством,
але чеснотою. З нас, де Мендозів,
були здавен всі лицарі без страху,
всі дами без догани. Чи-ж подоба,
щоб саме вас юрба могла огудить,
коли ви завтра...
Анна [роздражнено]. Я не йду нікуди.
Командор. Зовсім нема потреби замикатись.
Ми завтра маємо піти до церкви.

Анна. Я не збіралася до церкви завтра.
Командор. А все-таки ми мусимо піти,—
казати казань має фра Іньїґо.
Анна. Се найнудніший в світі проповідник!
Командор. Я з вами згожуюсь. Та королева
злюбила ті казання. Отже ходить
і цілий двір на їх. Коли не буде
з усіх ґрандес лиш вас, то се помітять.
[Анна мовчки зітхає. Командор виймає з кешені молитовні чітки з димчастого кришталю].
Я вам купив чітки до півжалоби,
а трохи згодом справлю з аметисту.
Анна [бере чітки]. Спасибі, тілько нащо се?
Командор. Вам треба
пишнотою всіх дам переважати.
І ще, будь ласка, як прийдем до церкви,
не попускайте донні Консепсьйон
край королеви сісти. Теє місце
належить вам. Прошу вас пам'ятати,
що нам належить перше місце всюди,
бо ми його займати можем гідно,
і нас ніхто не може замінити,—
ручить за те не тілько честь Мендозів,
а й ордена мого почесний прапор.
Коли-ж не тілько донна Консепсьйон,
а й королева схоче те забути,
то я, не гаючись, покину двір,
за мною рушить все моє лицарство,
і вже тоді нехай його величність
придержує корону хоч руками,
щоб часом не схитнулась. Я зумію
одважно боронити прав лицарських,
та тілько треба, щоб вози були

всім навіч безперечні, а для того
ми мусим пильнувать не тілько чести,
але й вимог найменших етикети,
що-найдрібніших. Хай вони здаються
для вас нудними, марними, без глузду...
Анна. Терпливосте свята!
Командор. Так, справді треба
молитись до терпливости святої,
коли хто хоче встоять на верхівлі
тих прав, що вимагають обов'язків.
Права без обов'язків—то сваволя.
[Анна знов зітхає].
Зітхаєте? Що-ж, вам було відомо,
які вас тут повинності чекають.
Свідомо ви обрали вашу долю,
і ваше каяття прийшло запізно.
Анна [гордо]. І в думці я не маю каяття.
Я признаю вам рацію. Забудьте
мої химери—вже вони минули.
Командор. Осе слова справдешньої ґрандеси!
Тепер я пізнаю свою дружину.
Простіть, я був на мить непевен вас,
і так мені тоді самотно стало,
і боротьба здалась мені тяжкою
за той щабель, що має нас поставить
ще вище.
Анна [живо]. За який щабель? Таж вище
є тілько трон!
Командор. Так, тілько трон. [Павза].
Давно-б я
сей план вам розказав, якби я бачив,
що ви тим жити можете, чим я.

Анна. А ви сього не бачили?
Командор. Я каюсь.
Але тепер я кождий крок мій хочу
робити з вами враз. Найвища скеля
лише тоді вінець почесний має,
коли зів'є гніздо на їй орлиця.
Анна. Орлиця?
Командор. Так, орлиця тілько може
на гострому і гладкому шпилі
собі тривку оселю збудувати
і жити в ній, не боячись безвіддя,
ні сонця стріл, а ні грізьби перунів.
За те їй надгорода—високості...
Анна [переймає]. ...у чистому нагірному повітрі,
без пахощів облесливих долин.
Чи так?
Командор. Так. Дайте руку.
[Анна подає руку, він стискає].
І добраніч.
Анна. Ви йдете?
Командор. Так, на раду капітула,
як часом запізнюся, то не ждіть.
[Виходить.—Анна сідає і задумується. Увіходить покоївка Маріквіта].
Анна. Ти, Маріквіто? Де моя дуенья?
Маріквіта. Їй раптом так чогось недобре стало,
аж мусіла лягти. Але, як треба,
то я таки її покличу.
Анна. Ні,
нехай спочине. Заплети мені
волосся на ніч та й іди.
Маріквіта [заплітаючи Анні коси].
Я маю

сеньйорі щось казати, тілько ждала,
щоб вийшов з дому наш сеньйор.
Анна. Даремне.
Я від сеньйора таємниць не маю.
Маріквіта. О, певна річ! Адже моя сеньйора
зовсім свята! Я са іе се казала
тому слузі, як брала ті квітки.
Анна: Який слуга? Що за квітки?
Маріквіта. Недавно
слуга якийсь приніс квітки з ґранати
від когось для сеньйори.
Анна [гнівно]. Буть не може!
Квітки з ґранати, кажеш? І для мене?
Маріквіта. Не знаю... Він казав... Воно то
правда—
зухвало трохи, бо квітки з ґранати,
то знак жаги. Та що я поясняю!
Адже се всім відомо.
Анна. Маріквіто,
я мушу знать, від кого ся образа!
Маріквіта. Слуга імення не сказав, лиш мовив,
квітки ті даючи: „се донні Анні
від мавра вірного“. [Анна уривчасто скрикує].
Сеньйора знає,
від кого то?
Анна [збентежена]. Не треба тих квіток...
Маріквіта. Я принесу, хоч покажу.
Анна. Не треба!

[Маріквіта, не слухаючи, вибігає і миттю вертається з китицею червоного ґранатового цвіту].

Анна [одхиляючи квіти рукою та одвертаючись].
Геть викинь їх!
Маріквіта. Я-б їх собі взяла,

коли сеньйора їх не хоче. Тут-же
квітки навдивовижу...

АННА. Так... візьми.

МАРІКВІТА. От завтра я заквітчаюсь!

АННА. Іди.

МАРІКВІТА. Чи тут не треба відчинити вікон?
Страх душно!

АННА [в задумі, безуважно]. Відчини.

МАРІКВІТА [одчиняючи]. І жалюзі?

АННА. Ні, може, видко з улиці.

МАРІКВІТА [одчиняючи жалюзі]. Та де-ж там!
Тепер на вулиці зовсім безлюдно.
Тут не Севілья! Ох, тепер в Севільї
дзвенять-брэнять всі вулиці від співів,
повітря в'ється в прудкій мадрілены!
а тут повітря кам'яне...

АННА [нервово]. Ой, годі!

[МАРІКВІТА, говорячи, вихилилась із вікна і розглядається на всі боки; раптом робить рукою рух, наче кидаючи щось].

АННА [завваживши рух].
Та що ти, Маріквіто?!

МАРІКВІТА [невинно] Що? Нічого.

АННА. Ти кинула до когось квітку?

МАРІКВІТА. Де-ж там!
Я нетлю проганяла... Чи сеньйора
нічого більш не потребує?

АННА. Ні.

МАРІКВІТА [кланяється, присідаючи].
Бажаю гарних, гарних снів!

АННА. Добраніч.

[МАРІКВІТА вийшла, а вийшовши, полишила в кімнаті китицю з ґранат. АННА, оглянувшись на

двері, тремтячою рукою бере ту китицю і з тугою дявиться на неї].

Анна [стиха]. Від мавра вірного...

[Дон Жуан без шелесту, зручно влазить вікном, кидаеться на коліна перед Анною і покривае поцілунками її одежу й руки].

Анна [впустивши китицю в нестямі]. Ви?!
Дон Жуан. Я ваш лицарь!
Ваш вірний мавр!
Анна [опам'ятавшись]. Сеньйоре, хто дозволив?..
Д. Жуан [уставши]. Навіщо сеє лицемірство, Анно?
Я-ж бачив, як ви тілько що держали
сю китицю.
Анна. Се трапилось випадком.
Д. Жуан. Такі випадки я благословляю!

[Простягае до Анни руки, вона борониться рухом].

Анна. Я вас прошу, ідіть, лишіть мене!
Д. Жуан. Ви боїтесь мене?
Анна. Я не повинна
приймати вас...
Д. Жуан. Які слова безсилі!
Колись я не такі од вас чував!
Ох, Анно, Анно, де-ж ті ваші горді
колишні мрії?
Анна. Ті дівочі мрії—
то просто казка.
Д. Жуан. А хіба-ж ми з вами
не в казці живемо? На кладовищі,
між сміхом і слізьми вродилась казка,
у танці розцвіла, зросла в розлуці...
Анна. І час уже скінчитись їй.
Д. Жуан. Як саме?
Що вірний лицарь визволить принцесу

з камінної в'язниці, і почнеться
не казка вже, а пісня щастя й волі?

Анна [хитає головою].
Хіба не може казка тим скінчитись,
що лицарь просто вернеться додому,
бо вже запізно рятувать принцесу?

Д. Жуан. О, ні! Такого в казці не буває!
Таке трапляється хіба в житті,
та й то в нікчемному!

Анна. Мені нічого
од вас не треба. Я вас не прошу
ні рятувать мене, ні потішати.
Я вам не скаржусь ні на що.

Д. Жуан. Ох, Анно,
хіба я сам не бачу?.. [Ніжно]. Сії очі,
колись блискучі, горді, искрометні,
тепер оправлені в жалобу темну
і погасили всі свої вогні.
Сі руки, що були мов ніжні квіти,
тепера стали, мов слонова кість,
мов руки мучениці... Сяя постать
була мов буйна хвиля, а тепера
подібна до тії каріатиди,
що держить на собі тягар камінний.
[Бере її за руку].
Кохана, скинь-же з себе той тягар!
Розбий камінну одіж!

Анна [в знесиллі]. Я не можу...
той камінь... він не тілько пригнітає,
він душу кам'янить... це найстрашніше...

Д. Жуан. Ні, ні! Се тілько сон, камінна змора!
Я розбужу тебе вогнем любови!
[Він поривае Анну в обійми, вона схиляється йому на плече і проривається риданням].

Ти плачеш? Сії сльози помсти просять!

[Чутно, як здалека забряжчав ключ у замку, потім на сходах чутно важкі, повільні кроки командора].

Анна. Се похода Ґонзаґа! Утікайте!

Д. Жуан. Втікати? Ні. Тепер я маю змогу
йому не уступитися з дороги.

Командор [увіходить і бачить дон Жуана].
Ви? Тут?

Д. Жуан. Я тут, сеньйоре де Мендоза.
Прийшов подякувать за веледушність,
колись мені показану. Тепер
я рівня вам. Либонь се вам відомо?

[Командор мовчки добуває свою шпагу, дон Жуан свою і вступають в бій. Дона Анна скрикує].

Командор [оглядаючись на неї].
Я вам наказую мовчати.

[Дон Жуан коле його в шию, він падає і вмірає].

Д. Жуан. Край!

[Обтирає шпагу плащем командоровим].

Анна [до д. Жуана]. Що ви зробили!

Д. Жуан. Що? Я подолав
суперечника у чеснім поєдинку.

Анна. Сього за поєдинок не признають,
ви будете покарані за вбивство.

Д. Жуан. Мені се байдуже.

Анна. Але мені
не байдуже, щоб тут мене взивали
подвійною вдовою—і по мужу
і по коханцю!

Д. Жуан. Я-ж іще не був
коханцем вашим.

Анна. Сеє знаєм ми,

та хто-ж тому повірить? Я не хочу
з іменням зрадниці, з печаттю ганьби
зостатися у сім гнізді осинім.

Д. Жуан. Втікаймо вкупі!

Анна. Ви ума збулися?
Се значить—взяти камінь у дорогу!
Ідіть від мене, бо инакше зараз
я крик здійму й скажу, що ви хотіли
мене збезчестити, зрадецьки вбивши
сеньйора де Мендоза.

Д. Жуан. Донно Анно,
ви можете сказати се?!

Анна [твердо]. Скажу.

Д. Жуан. А що, як я скажу, що ви були
коханкою і спільницею вбивства?

Анна. Се не по-лицарськи.

Д. Жуан. А ви, сеньйоро,
по якому збіраєтесь робити?

Анна. Я тілько боронюся. І як ви
от зараз підете із сього дому,
я всім скажу, і всі тому повірять,
що тут були розбійники та й годі.

[Дон Жуан стоїть в непевності].

Ну, що-ж? Либонь нема про що вам думать?

[Дон Жуан мовчки вилазить вікном. Анна дивиться якусь хвилину в вікно, ждучи, поки він далеко одійде. Потім бере із скриньки покраси, викидає їх у вікно і здіймає голосний крик].

Анна. Розбій! Розбій! Рятуйте! Пробі! Люде!

[На крик її збігаються люде, вона падає, ніби-то зомліла].

V.

Кладовище в Мадріді. Пам'ятники переважно з темного каміння, суворого стилю. Збоку гранітна каплиця стародавнього будування. Ні ростин, ні квітів. Холодний, сухий зимовий день. — Донна Анна в глибокій жалобі повагом іде, несучи в руках срібний нагробний вінець. За нею йде стара дуенья. Обидві надходять до могили, де стоїть пам'ятник Командорові — велика статуя з командорською патерицею в правиці, а лівицею оперта на меч з розгорненим над держальном меча сувоєм.

[Анна мовчки стає на коліна перед могилою, кладе вінець до підніжжя статуї і перебірає чітки, ворушачи устами].

Дуенья [діждавшись, поки Анна раз перебрала чітки].

Я насміляюся прохать сеньйору
дозволити мені зайти на хвильку,
зовсім близенько, тут таки, при брамі,
до родички позичить рукавичок,
я їх забула дома, на нещастя,
а холод лютий.

Анна. Се не випадає,
щоб я лишилась тут на самоті!

Дуенья. Моя сеньйоро милостива! Пробі,
таж я стара, гостець мене так мучить!

Сеньйора бачить, як напухли руки?
Я, далебі, від болю ніч не спала.

Анна [глянувши на руки дуеньї].
А справді, спухли. Ну, вже добре, йдіть,
лиш не баріться.

Дуенья. Буду поспішати.
Моя сеньйора—янгол милосердя!

[Відходить.—Ледве дуенья відійшла, з-за близького пам'ятника з'являється дон Жуан. Анна схоплюється на рівні ноги].

Д. Жуан. Нарешті я вас бачу!

Анна. Дон Жуане!
Се ви мою дуенью підкупили?

Д. Жуан. Ні, я улучив мить. А хоч-би й так,
то ви сами були-б із того винні.

Анна. Я?

Д. Жуан. Ви. Бо хто-ж примушує мене
годинами блукать по кладовищі,
вас виглядаючи? І лиш на теє,
щоб я мав щастя бачити, як ви
під охороною дуеньї тута
читаєте нещирі молитви
на гробі „незабутнього"...

Анна [спиняє його рухом руки]. Стривайте.
Ніхто вас не примушує—се перше,
а друге—молитви мої правдиві,
бо сталась я, хоча і мимо волі,
причиною до смерти чоловіка,
що поважав мене й любив.

Д. Жуан. Сеньйоро,
поздоровляю!—успіхи великі!

Анна. В чому?

Д. Жуан. У лицемірстві.

Анна. Я не мушу
такого вислухати. [Раптово рушає геть].
Д. Жуан [удержуючи її за руку]. Донно Анно!
Я не пущу вас!
Анна. Я кричати буду.
Д. Жуан [випускає її руки].
Я вас благаю вислухать мене.
Анна. Як ви покинете свій тон вразливий,
я згожусь. Але кажіть коротко,
бо ще надійде хто, а я не хочу,
щоб нас побачили удвох.
Д. Жуан. Дивую,
для чого вам сі пута добровільні!
Я думав—от уже розбився камінь,
тягар упав, людина ожила!
Та ні, ще наче ствердла та камінна
одежа ваша. Дім ваш, наче вежа
під час облоги: двері на замках,
а заздрі жалюзі не пропускають
ні променя, ні погляда. Всі слуги—
суворі, збройні, непідкупні...
Анна. Значить,
були вже проби підкупити?
Д. Жуан. Анно,
хіба одчай не має прав своїх?
Адже, приходячи до вас одкрито,
я чув одно: „сеньйора не приймає“.
Анна. Подумайте сами: чи-ж випадає,
щоб молода вдова, та ще й в жалобі,
приймала лицаря такої слави,
як ви, на самоті?
Д. Жуан. Ох, Анно, Анно!
Мені здається, я вже трачу розум!..

Се ви? Се справді ви?.. Та сама врода...
А речі, речі! Хто вас їх навчив?
Хто одмінив вам душу?
Анна. Дон Жуане,
ніхто мені не одмінив душі.
Вона була у мене зроду горда,
такою-ж і зосталась. Я тому
замкнулася в твердиню неприступну,
щоб не посмів ніхто сказать: „ба, звісно,
зраділа вдівонька,—ввірвався ретязь!“
Невже-ж би ви сами стерпіли сеє?
Д. Жуан. Хіба вже я не маю шпаги, Анно?
Анна. Так що-ж—ви обезлюдите Мадрід?
Та чи могли-б ви шпагою відтяти
всі косі погляди, ухмілки, шепти,
моргання, свисти і плечей стискання,
що скрізь мене-б стрічали й провожали?
Д. Жуан. Втікаймо, Анно!
Анна. Ха-ха-ха!
Д. Жуан. Вам смішно?
Анна. Якби не засміялась, позіхнула-б,
а се-ж хіба миліше вам?
Д. Жуан. Сеньйоро!!
Анна. Та вже-ж утрете чую сі слова,
то може й надокучити.
Д. Жуан. Я бачу,
ви справді камінь, без душі, без серця.
Анна. Хоч не без розуму—ви признаєте?
Д. Жуан. О, се я признаю!
Анна. Скажіть, навіщо
втікати нам тепер? Який в тім глузд?
Коли ви зводили дівчат і крали
жінок від чоловіків, то не дивно,

що вам траплялося втікати з ними.
І хто баніт, той, звісно, утікач.
Але себе самого посилати
в вигнання? і для чого? Щоб узяти
вдову, що ні від кого не залежна?
Сами подумайте, чи се-ж не сміх?
І чим була-б я вам, якби погналась
тепер із вами в світ? Запевне тілько
забавою на час короткий.

Д. Жуан. Анно,
я так нікого не любив, як вас!
Для мене ви були немов святиня.

Анна. Чому-ж ви намагались нерозумно
стягти свою святиню з п'єдесталу?

Д. Жуан. Бо я хотів її живою мати,
а не камінною!

Анна. Потрібен камінь,
коли хто хоче будувати міцно
своє життя і щастя.

Д. Жуан. Та невже
ви й досі вірити не перестали
в камінне щастя? Чи-ж я сам не бачив,
як задихались ви під тим камінням?
Чи я-ж не чув у себе на плечі
палючих сліз? Адже за тії сльози
він заплатив життям! [Показує на статую].

Анна. І безневинно.

Д. Жуан [відступає від неї вражений].
Коли се так...

Анна. А вже-ж, не він був винен
з неволі тої. Він тягар ще більший
весь вік носив.

Д. Жуан. Його була в тім воля.

Анна. І я по волі йшла на те життя.
Але йому було терпіти легко,
бо він мене любив. То справді щастя—
поставити на ясному верхівлі
того, кого кохаєш.
Д. Жуан. Ті верхівля...
ви знаєте про їх мої думки.
Анна. Що варта думка проти світла щастя?
Хіба-ж мені страшна була-б неволя
суворої сієї етикети,
якби я знала, що в моїй твердині
мене мій любий жде? Що ті замки
і заздрі жалюзі лише сховають
від нàтрутних очей мої роскоші...
Д. Жуан. Ви, Анно, мов розпеченим залізом
словами випробуваєте серпе!
Малюєте мені картину щастя
на те, щоб знов сказать: „се не для тебе".
Та чим-же маю заслужити вас?
Я через вас терплю таємну ганьбу...
Живу, немов якась душа покутна,
серед людей чужих або й ворожих,
життям безбарвним, я-б сказав, негідним,
бо глузду в нім немає! Що-ж вам треба?
Чи маю я зложити вам під ноги
свою так буйно викохану волю?
Чи ви повірите?—Мені з одчаю
і сяя думка стала набиватись
настирливо.
Анна Але з одчаю тільки?
Д. Жуан. Невже-б хотіли ви покласти примус
поможи нами? Ви не боїтесь,

що він задавить нам любов живую,
дитину волі?

Анна [показує на статую командора].
Він колись казав:
„То не любов, що присяги боїться“.

Д. Жуан. В таку хвилину ви мені нічого
не маєте сказати, окрім згадки
про нього?!

Анна. Що-ж я можу вам сказати?

Д. Жуан [хапає її за руку].
Ні, се скінчитись мусить! Бо инакше
я присягаю, що піду от зараз
і викажу на себе.

Анна. Се погроза?

Д. Жуан. Ні, не погроза, а смертельний стогін,
бо я конаю під камінним гнітом!
Вмірає серце! Я не можу, Анно,
з умерлим серцем жити. Порятуйте,
або добийте!

[Стискає їй обидві руки і весь тремтить, дивлячись їй у вічі].

Анна. Дайте час... я мушу
подумати...

[Задумується. Від брами наближається стежкою донна Консепсьйон, поважна ґрандеса, з дівчинкою і дуеньєю Анна їх не бачить, бо стоїть плечима до стежки. Дон Жуан перший завважає прибулих і випускає Аннині руку]

Дівчинка [підбігаючи до Анни].
Добридень, донно Анно!

Д. Консепсьйон. Сеньйора молиться, не заважай.

Анна [збентежена].
Добридень, донно Консепсьйон! Добридень,

Розіночко... Така мені біда
з дуеньєю—пішла по рукавиці
та й забарилась, а іти додому
мені самій по місті...

Д. Консепсьйон. Донно Анно,
таж тута лицарь є, провести міг-би
[До д. Жуана].
Сеньйоре де Маранья, я й не знала
що ви сеньйорі де Мендоза родич!
Вам слід її хоч трохи розважати,
бо так заслабнути недовго з туги.
[До дівчинки, що побігла вперед]
Розіно, підожди! [До Анни]. Моя пошана!
[Дон Жуан уклоняеться. Донна Консепсьйон ледве кивае йому головою і проходить за дівчинкою на другий куток кладовища по-за каплицю. Дуенья йде за нею, оглянувшись кілька раз цікаво на Анну і д. Жуана].

Анна [до д. Жуана].
Тепер ідіть, убийте тую пані,
та тілько се не буде ще кінець
роботі шпаги вашої... Радійте!
Тепер уже не треба визволяти,
впаде сама з гори принцеса ваша!
[В одчаю хапаеться за голову].
Я знаю! ви надіялись на те,
чигаючи у засідках на мене,
що, ганьбою підбита, я з одчаю
до рук вам попаду, як легка здобич?
Але сього не буде!

Д. Жуан. Присягаю—
я не хотів сього, не міг хотіти.
Негідних перемог я не шукаю.

Чим можна се поправити? Скажіте.
Готовий я зробити все для вас,
аби не бачить вас в такім одчаю.
[Павза. Анна думає].

Анна. Прийдіть до мене завтра на вечерю.
Я вас прийму. І ще гостей покличу.
Нам може краще бачитись прилюдно...
Я може якось... Ах, іде дуенья!

Дуенья [наближаючись].
Сеньйора хай пробачить.

Анна. Ви не винні,
що за старі для служби.

Дуенья [жалібно]. О!..

Анна. Ходім.

[Мовчки киває головою дон Жуанові, той низько вклоняється. Анна з дуеньєю виходять].

Сґанарель [виходить з каплиці].
Що-ж, можна вас поздоровити, пане?
Запросини дістали на вечерю?
Та ви щось мов не раді... Се то правда,—
в тім домі їсти... Ще там почастують
з начиння того пана...
[Показує на статую командора]

Д. Жуан. Ну, так що?

Сґанарель.
Та те, що якби сей сеньйор знайшовся
там завтра при столі супроти вас,
то...

Д. Жуан. Ти гадаєш, може-б я злякався?
Так я-ж із ним стрівався вже не раз.

Сґанарель.
То що! Мертв'як страшніший від живого
для християнина.

Д. Жуан Тілько не для мене!
Сґанарель. А все-ж би ви його не запросили
на завтрішню вечерю.
Д. Жуан. Бо не просять
господаря.
Сґанарель. Принаймні, сповіщають.
Д. Жуан. Ну, що-ж, іди і сповісти його.
Я бачу, ти навчився етикети
від того часу, як у ґранда служиш,
а не в баніта.
Сґанарель. Як-же сповістити?
Од вашого імення?
Д. Жуан. Та звичайно.
Сґанарель. Чого-ж мені іти? Простіше-ж вам.
Д. Жуан. То дбав про етикету, а тепера
простоти захотів? Ей, Сґанарелю,
набрався ти тут заячого духу!
Не йде тобі Мадрід сей на користь.
Сґанарель. А вам Мадрід нічого не завадив?
Д. Жуан. Ну, ну, іди і сповісти його!
Сґанарель [рушає, але спиняється, оглянувшись на д. Жуана].
А що, як я вам принесу відповідь?
Д. Жуан. Вже-же не инакше. Так я й сподіваюсь.
Сґанарель [іде до статуї, вклоняється низько й проказує з насмішкою, але й з тремтінням у голосі].
Незрушно-міцний і величний пане!
Звеліть прийнять привіт від дон Жуана,
сеньйора де Маранья із Севільї,
маркіза де Теноріо і ґранда.
Мій пан дістав високу честь запросин
од вашої дружини донни Анни

і має завтра ставитись на учту
в ваш дім. Але як вам то недогідно,
то пан мій здержиться від завітання.

Д. Жуан. Ну, се останнє зайве.

Сґанарель. Ні, не зайве,
инакше—нащо й сповіщати? [Скрикує].
Пане!
Він вам дає відповідь, ще й листовну!

Д. Жуан. Яку відповідь? Де?

Сґанарель [читає]. „Приходь, я жду“.

[Дон Жуан надходить. Сґанарель показує йому на сувій пергаменту в лівиці статуї].

Д. Жуан [після павзи].
Ну, що-ж, і я либонь не без девізи.

[Виходять з кладовища].

VI.

Світлиця для бенкетів у командоровій оселі. Недуже велика, але гарно прикрашена різьбленими шафами, мисниками з дорогим начинням, арматурами, то-що. Посередині довгий стіл, накритий до званої вечері, навколо нього дубові стільці важкого стилю. При одній стіні, проти кінця стола, великий портрет Командора з чорним серпанком на рамі, проти другого кінця довге, вузьке свічадо, що сягає підлоги; стілець, що стоїть на чільнім місці, приходиться спинкою до свічада, а передом проти портрета. Слуга відчиняє двері з сусідньої кімнати, инші слуги лагодяться прислужувати при столі. Донна Анна вводить гурт гостей, здебільшого старшого віку, поважних, гордовитих, темно вбраних. Сама Анна у білій сукні, лямованій по всіх рубцях широкою чорною габою.

Анна. Прошу сідати, дорогії гості.

[До найстарішого гостя, показуючи на чільне місце].

Ось ваше місце.

Найстаріший гість. Ні, сеньйоро мила,
пробачте, я не сяду, хай лишиться
воно порожнім. Буде нам здаватись,
що наш господарь тілько запізнився
і має ще прибути на беседу.
Се вперше ми тут сходимось без нього,
і тяжко звикнути до тої думки,
що слід його закрила ляда смерти.

Анна [сівши в кінці стола під портретом Командора, проти чільного місця, зоставленого порожнім, подає знак слугам, щоб частували гостей, що вже позаймали свої місця].

Мої панове й пані,—розгостіться,
приймайтеся, частуйтеся і будьте
вибачними, як що неповний лад
на вдовиній беседі буде. Трудно
вдові самотній вдержати в господі
той лицарський порядок, що потрібен
для чести дому.

Донна Консепсьйон [стиха до своеї сусідки молодшої пані].

Наче-б то для чести
потрібні бенкети серед жалоби,
а иншого нічого не потрібно.

Донна Клара [сусідка донни Консепсьйон].

Та досі донна Анна у всьому
додержувала чести.

Д. Консепсьйон. Донно Кларо!
Я знаю те, що знаю...

Д. Клара [з косим поглядом на Анну]. Ні... хіба?

Слуга [на порозі]. Прибув маркіз Теноріо.

Анна. Проси.

[Дон Жуан увіходить і спиняється коло порога].

Анна [кивнувши д. Жуанові на привіт, звертається до гостей].

Дозвольте вам, моє шановне панство,
представити сеньйора де Маранья,
маркіза де Теноріо. [До д. Жуана]. Сеньйоре,
прошу сідати.

[Д. Жуан, пошукавши поглядом собі стільця, займає чільне місце. Угледівши навпроти себе портрета Командора, здрігається].

Анна [до слуги]. Дай вина сеньйору.

[Слуга подає дон Жуанові більший і кращий кубок, ніж иншим].

Один гість [сусід дон Жуана].

Я пізнаю сей кубок. Нам годиться
того згадать, хто з нього пив колись.
[Простягає свого кубка до дон Жуана].
Нехай-же має дух його лицарський
в цім домі вічну пам'ять!

Д. Жуан [торкаючи гостевого кубка своїм].

Вічний спокій!

Стара ґрандеса [що сидить праворуч донни Анни, стиха, нахилившись до господині].

Я мало знаю їх, тих де Маранья,
чи це не дон Жуан?

Анна. Йому наймення
Антоніо-Жуан-Луїс-Уртадо.

Стара ґрандеса.

Ах, значить, се не той...

Д. Консепсьйон [наслухає сю розмову, іронично всміхається, нишком до сусідки].

Як раз той самий!

Старий ґранд [до сусіда свого, молодшого ґранда].

Чи ви не знаєте, чим де Маранья
так переважив нас, що без намислу
на чільнім місці сів?

Молодший ґранд [похмуро].

Не знаю справді.

Старий ґранд. Запевне тим, що честь його нова,
а наша вже зостарілась.

Молодший ґранд. Запевне.

Д. Консепсьйон [до дон Жуана голосно].

Послухайте, сеньйоре де Маранья,

я вас не встигла розпитати вчора, —
не хтіла вам перебивать розмови,
коли ви потішали донну Анну
на гробі мужа, — а проте цікаво
мені довідатись, який-же саме
ви родич їй? Запевне брат у перших?
Д. Жуан. Ні, ми зовсім не родичі.
Д. Консепсьйон. Ах, так?
Але яке в вас добре, чуле серце!
Є наказ, правда, і в Письмі святому:
„зажурених потіш“...
Анна [трохи підвищеним голосом].
Свояцтво миле!
Дозвольте вам тепера пояснити,
чому се я таким ладом незвиклим
врядила сю вечерю... [До д. Жуана].
Ах, пробачте,
ви мали щось казати?
Д. Жуан. Ні, прошу,
провадьте вашу мову, донно Анно.
Анна [до лицарів]. Кохані свояки, скажіть по правді,
чи я коли чим схибила повагу
імення роду вашого?
Лицарі. Нічим!
Анна [до дам]. Своячки любі, вам найкраще знати,
як потребує жінка молода
поради й захисту в ворожім світі.
А де-ж поради й захисту шукати
вдові, що не покликана від бога
вступити в стан чернечий найсвятіший?
Ослона тая, що мені постачив
серпанок жалібний, тонка занадто,
щоб люде не могли мене діткнути

колючим осудом, хоч і невинну.
Скажіть мені, у кого й де я маю
шукати оборони?

Д. Консепсьйон. Ох, найкраще,
коли зовсім її шукать не треба!

Д. Жуан. Ще краще — колючкам не потурати
і не давать їм на поталу волі.

Найстаріший гість [дивлячись проникливо на дон Жуана].
Своячка наша має повну волю
чинити все, що не плямує чести
імення де Мендозів. А якби
хто инший заважав своячці нашій
держати високо ту честь, — хай знає,
що є в родині лицарів багато,
і всі їх шпаги до послуги дамі.

Д. Жуан. Вона багато шпаг не потребує,
поки у мене є ося одна!
[Витягає свою шпагу до половини з пихви].

Найстаріший гість [до Анни].
Чи вам доволі однієї шпаги
для оборони?

Д. Жуан. Як не досить шпаги,
то я знайду ще й иншу оборону.

Найстаріший гість [знов до Анни].
Він має право се казати?

Анна. Так.

Найстаріший гість.
Мені здається, ми в сім домі зайві.
[Встає, за ним инші гості].
Сеньйор маркіз, як бачте, ще не зважив,
котору форму оборони вибрать.

Та краще се зробить на самоті,
а ніж прилюдно. А рішинець певне
нам оголосять не пізніш, як завтра,
або вже ми його сами вгадаєм.

[Вклоняється Анні, за ним усі гості рушають із світлиці. Донна Анна і дон Жуан лишаються сами].

Д. Жуан. От і замкнулася камінна брама!

[Гірко, жовчно сміється].

Як несподівано скінчилась казка!
З принцесою і лицарь у в'язниці!..

Анна. Чи тож кінець лихий — собі дістати
з принцесою і гордую твердиню?
Чого-ж нам думати, що се в'язниця,
а не гніздо — спочин орлиній парі?
Сама звила я се гніздо на скелі,
труд, жах і муку — все переборола
і звикла до своєї височости.
Чому не жити й вам на сім верхівлі?
Адже ви маєте крилатий дух —
невже лякають вас безодні й кручі?

Д. Жуан. Мене лякає тілько те, що може
зломити волю.

Анна. Волі й так немає,
її давно забрала вам Долорес.

Д. Жуан. О, ні! Долорес волі не ламала!
Вона за мене душу розп'яла
і заколола серце!

Анна. А для чого?
Щоб вам вернути знов громадські пута,
колись такі ненавидні для вас!

Д. Жуан. О, певно я-б не витримав їх довго,

якби не ви. Я-б розрубав їх знову,
коли инакше з їх нема визволу.
Анна. Хто самохіть їх прийме хоч на мить,
тому навік вони вгризуться в душу —
я добре знаю се, мені повірте! —
і вже їх скинути з душі не можна,
та можна силою й завзяттям духа
зробити з їх ланцюг потужний влади,
що вже й громаду зв'яже, наче бранку,
і кине вам до ніг! Я вам кажу:
нема без влади волі.
Д. Жуан. Хай і так.
Я владу мав над людськими серцями.
Анна. Так вам здавалося. А ті серця
від влади вашої лиш попеліли
і в нівець оберталися. Єдине
зосталось незруйноване — моє,
бо я вам рівня.
Д. Жуан. Тим я так змагався,
щоб вас подужати!
Анна. І то даремне.
Хіба-ж не краще нам з'єднати силу,
щоб твердо гору ту опанувати,
що я на неї тяжко так здіймалась,
а вам — доволі тільки зняти перстня
з мизинця і мені його віддати.
Д. Жуан. Долорес перстня маю вам віддати?!
Анна. Чом ні? Таж я Долорес не вбивала.
Се ви поклали в сьому домі трупа,
що мусів-би лежати межи нами
неперехідним і страшним порогом.
Але готова я переступити
і сей поріг, бо я одважна зроду.

Д. Жуан. Багато в чім мене винують люде,
але одвагу досі признавали
і друзі й вороги.
Анна. Її в вас досить,
щоб вихід прорубати з сього дому.
Вас не злякають шпаги де Мендозів,
того я певна.
Д. Жуан. Як-же з вами буде?
Анна. Що вам до того? Мною не журіться.
Найгірше лихо — легше, а ніж поміч
нещира, вимушена.
Д. Жуан. Ось мій перстень!
[Здіймає перстня з мизинця і дає Анні].
Анна [міняється з ним перстнями].
Ось мій. А хутко я вам подарую
инакший, щоб печаті прикладати
до командорських актів.
Д. Жуан. Як то?
Анна. Так.
Я вам здобуду гідність командорську.
Бо вже-ж обранець мій не стане низько
в очах лицарства й двору. Всі те знають,
що лицарем без страху ви були
і в ті часи, коли були банітом,
а вже тепер ви станете зразком
усіх чеснот лицарських — вам се легко...
Д. Жуан [впадає в річ].
По-вашому, се легко — утопитись
у тім бездоннім морі лицемірства,
що зветься кодексом чеснот лицарських?!
Анна. Доволі вже порожніх слів, Жуане!
Що значить „лицемірство?“ Таж признайте,
що й ви не все по щирості чинили,

а де-що й вам траплялось удавати,
щоб звабити чиї прекрасні очі,
то відки-ж се тепер така сумлінність?
Чи може тут мета вам за висока?

Д. Жуан [в задумі].
То се я мав-би спадок одібрати
після господаря твердині сеї?..
Як чудно... лицарь волі — переймає
до рук своїх тяжкий таран камінний,
щоб городів і замків добувати...

Анна. Ви, лицарь волі, як були банітом,
були бандитом.

Д. Жуан. Я ним бути мусів.

Анна. А, мусіли? То де-ж була та воля,
коли був примус бити й грабувати,
щоб вас не вбили люде або голод?
Я в тім не бачу волі.

Д. Жуан. Але владу,
признайте, мав я.

Анна. Ні, не признаю!
Було „взаємне полювання“ тілько, —
я пам'ятаю, як ви се назвали.
Так бути-ж ловчим не велика честь!
Ви ще не знаєте, що значить влада,
що значить мати не одну правицю,
а тисячі узброєних до бою,
що можуть і скріпляти й руйнувати
всесвітні трони й навіть — здобувати!

Д. Жуан [захоплений].
Се горда мрія!

Анна [приступає ближче, пристрастно шепоче].
Так, здобути трон!

ви мусите у спадок перейняти
і сюю мрію вкупі з командорством!

[Підбігає до шафи і виймає звідти білий плащ командорський, дон Жуан одразу здрігається, але не може одвести очей од плаща, захоплений словами Анни].

Жуане, гляньте! От-сей білий плащ,
одежа командорська! Се не марне
убрання для покраси! Він мов прапор
єднає коло себе всіх одважних,
усіх, що не бояться крів'ю й слізьми
сполучувать каміння сили й влади
для вічної будови слави!

Д. Жуан. Анно!
Я досі вас не знав. Ви мов не жінка,
і чари ваші більші від жіночих!

Анна [приступає до дон Жуана з плащем].
Приміряйте сього плаща.

Д. Жуан [хоче взяти, але спиняється]. Ні, Анно,
мені ввижається на ньому кров!

Анна. Се плащ новий, ще й разу не надітий.
А хоч-би й так? Хоч-би і кров була?
З якого часу боїтесь ви крови?

Д. Жуан. Се правда, що мені її боятись?
Чому мені не взять сього плаща?
Адже я цілий спадок забіраю.
Вже-ж я господарь буду сьому дому!

Анна. О, як ви се сказали по-новому!
Я прагну швидче вас таким побачить,
яким ви стати маєте навік!

[Подає плаща, дон Жуан бере його на себе. Анна дає йому меча, командорську патерицю і шолом з білими перами, знявши з стіни].

Яка величність! Гляньте у свічадо!

[Дон Жуан підходить до свічада і раптом скрикує].

Анна. Чого ви?

Д. Жуан Він!.. його обличчя!

[Випускає меч і патерицю і затуляє очі руками].

Анна. Сором!

Що вам привиділось? Погляньте ще.

Не можна так уяві попускати.

Д. Жуан [зо страхом одкриває обличчя. Глянув. Здавленим від несвітського жаху голосом]:

Де я? Мене нема... Се він... камінний!

[Точиться од свічада вбік до стіни і притуляється до неї плечима, тремтячи всім тілом. Тим часом із свічада вирізняється постать Командора така, яка на пам'ятнику, тілько без меча й патериці, виступає з рами, іде важкою камінною ходою просто до дон Жуана. Анна кидається межи дон Жуаном і Командором Командор лівицею становить донну Анну на коліна, а правицю кладе на серце дон Жуанові. Дон Жуан застигає, поражений смертельним остовпінням. Донна Анна скрикує і падає ницьма додолу, до ніг Командорові].

115—120. **Барвінський Олександер,** Спомини з мого життя, II.
121—123. **Кобилянська О.,** Земля I, повість.
124—126. **Кобилянська О.,** Земля II, повість.
127—128. **Шов Б.,** Цезар і Клеопатра, драма.
129. **М. Вовчок,** Не до пари, Два сини й инші оповід.
130—134. **Маковей О.,** Заліссє, повість.
135—139. **Кониський Ол.,** У гостях добре, дома ліпше, повість.
141—142. **Федькович Ю.,** Довбуш, траґедія.
143—144б. **Федькович Ю.,** Оповідання.
145. **Гринюк Лесь,** Весняні вечері, новелі.
146. **Леся Українка,** Орґія, драматична поема.
147. **Федькович Ю.,** Так вам треба, фарс.
148. **Федькович Ю.,** Як козам роги виправляють.
149—149а. **Шевченко Т.,** Музика, повість.
150. **Кропивницький М.,** По ревізії, комедія в 1 дії.
151—151а. **Шевченко Т.,** Артист, повість.
152—153. **Карпенко-Карий,** Бурлака, драма.
154. **Бобикевич О.,** Настоящі, комедія в 1 дії.
155—156. **Шевченко Т.,** Гайдамаки, поема.
157. **Федькович Ю.,** Люба́—згуба, повість.
158. **Шніцлер, Артур,** Ляйтнант Ґустль, новеля.
159—160. **Левицький-Нечуй Ів.,** Пропащі, повість.
161. **Кобилянська Ольга,** Битва, нарис.
162. **Підмогильний В.,** В епідемічному бараці, нарис.
163. **Кобилянська Ольга,** Природа, новеля.
164—165. **Плятон,** Оборона Сократа, переклав В. Кміцикевич.
166—167. **Карпенко-Карий,** Житейське море, комедія.
168—170. **Єфремов С.,** М. Коцюбинський (Літер. характер. укр. письм. III).
171. **Маркс Карл,** Найманa праця й капітал.
172—173. **Мирний Панас,** Лихі люде, повість.
174—176. **Дорошенко Дм.,** П. Куліш (Літ. хар. укр. письм. IV).
177—179. **Містраль Фред.,** Спогади й оповідання.
180—182. **Коцюбинський М.,** Fata morgana.
183—184. **Костомаров М.,** Дві руські народности.
185—187. **Бойко В.,** Марко Вовчок (Літ. хар. укр. письм. V).
188—189. **Ромен Роллян,** Вовки, револ. драма.
190. **Коцюбинський М.,** Лялечка, Поєдинок (оповідання).
191—192. **Коцюбинський М.,** На віру и инши оповідання.
193. **Коцюбинський М.,** П'ятизлотник, Помстився, Хо.
194. **Коцюбинський М.,** Для загального добра, оповід.
195—196. **Коцюбинський М.,** Пе-коптьор, Посол від чорного царя, Відьма (оповідання).
197. **Коцюбинський М.,** По-людському і ціпов'яз, оповід.
198. **Коцюбинський М.,** Дорогою ціною, оповідання.
199—201. **Франс Ан.,** Злочинство Боннара.
202—203. **Ромен Роллян,** Дантон, револ. драма.
204—205. **Дорошенко Дм.,** Костомаров (Літ. хар. укр. письм. VI).
206—207. **Єфремов С.,** Карпенко-Карий (Літ. хар. укр. письм. VII).
208. **Мирний П.,** Серед степів, оповідання.
209. **Мирний П.,** Лихо давне й сьогочасне, повість.
210—211. **Мирний П.,** Як ведеться — так і живеться.
212. **Васильченко С.,** Талант, повість.
213. **Коцюбинський М.,** Коні не винні.
214—215. **Карпенко-Карий,** Сава Чалий, трагедія.
216—219. **Єфремов С.,** Левицький-Нечуй (Літ. хар. укр. п. VIII).
220—221. **Леся Українка,** Лісова пісня, драма.
222—223. **Леся Українка,** Кассандра, драма.
224—225. **Леся Українка,** Камінний Господарь, драма.
226. **Леся Українка,** Адвокат Мартіян, драма.

